

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БУДІВНИЦТВА І
АРХІТЕКТУРИ

МАРКОВСЬКИЙ АНДРІЙ ІГОРОВИЧ

УДК 72.03(477.411)"190/195":7.03(100)

**ГЕНЕЗИС АРХІТЕКТУРИ КИЄВА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ У
СВІТОВОМУ КОНТЕКСТІ**

18.00.01– Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора архітектури

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті будівництва і архітектури Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор архітектури, професор
ТОВБИЧ Валерій Васильович,
Київський національний університет будівництва і архітектури, завідувач кафедри інформаційних технологій в архітектурі

Офіційні опоненти: доктор архітектури, професор
ЧЕРКЕС Богдан Степанович,
Національний університет «Львівська політехніка», директор Інституту архітектури

доктор архітектури, професор
АБИЗОВ Вадим Адільсвич,
Київський національний університет технологій та дизайну, професор кафедри дизайну інтер'єру і меблів

доктор мистецтвознавства, професор
СОКОЛЮК Людмила Данилівна,
Харківська державна академія дизайну і мистецтв, професор кафедри теорії та історії мистецтва

Захист роботи відбудеться 23 вересня 2021 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.056.02 у Київському національному університеті будівництва і архітектури за адресою: 03037, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 31, аудиторія 466.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного університету будівництва і архітектури, за адресою: 03037, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 31

Автореферат розісланий 12 серпня 2021 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

Н. А. Лещенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В наш час київська архітектура перебуває у міжстильовому поліваріантному та багатовекторному середовищі без єдиної концепції розвитку та розбудови столичного міста. Вивчення, осмислення, аналіз і переоцінка попереднього досвіду в цій ситуації є вкрай необхідними, вони мають допомогти у виявленні ключових позицій подальшого розвитку архітектурного ландшафту, що стосується генезису архітектури, який досліджується як сукупність соціальних, політичних, економічних, інженерних, мистецьких, культурологічних та інших чинників. Саме перша половина ХХ століття у вітчизняному, європейському та північноамериканському ареалах сформувала сучасну архітектуру, що є, з певними особливостями, характерною в тому числі для м. Києва.

Водночас, означений період у архітектурі Києва є недостатньо дослідженим саме в контексті національного архітектурного поля, з означенням не лише тотожностей з радянською спадщиною, а й виняткових особливостей, вагомих індивідуальних рис.

Потребує ретельного вивчення та переосмислення поетапний процес переходу, зміни стилів між історичними ремінісценціями та модерном з одного боку та авангардними течіями з іншого наприкінці 1910-х; відхід від конструктивізму й раціоналізму до ампірної неокласики в середині 1920-х; критика авторитарного сталінського ампіру та повернення до інтернаціонального модернізму та функціоналізму після 1955 року. Ці межові моменти переходів, «кризи», вимагають глибокого аналізу із застосуванням позитивістських та компаративних методів під час розгляду зміни архітектурних стилів у комплексі, з урахуванням не лише вітчизняного, а й світового мистецького процесу.

Дані три, тісно пов'язані хронологічно, переходи розкривають глибинний злам культурного макрокосму суспільства, виражаючи соціальний запит на докорінну зміну архітектурно-мистецького стильового вираження, виступаючи маркером ранжування не лише домінуючої творчої концепції, а й канонів сприйняття та оцінки досвіду попередніх епох. У кожному з переходів, апелюючи до історичної спадщини, між тим, рішуче відкидається досвід безпосереднього попередника, постулативно визначаючи свою «істинність» шляхом маркування «помилковості» передуючого мистецького конструкту. Відповідна радикальна риторика, згідно з Е. Хобсбаумом, виступає «винайденою традицією», являючись, за визначенням Т. Еріксена, реакцією соціуму на різкі зміни традиційної системи відношень суб'єктів як всередині останнього, так і з іншими соціальними групами.

Важливим явищем у мистецькому житті Києва досліджуваного періоду виступали архітектурні конкурси як місця синтезу, створення нової стилістичної доктрини та затвердження узгодженого напрямку розвитку архітектури тих років. У роботі розглядаються поряд з реалізованими й

конкурсні «паперові» проекти як найкращий вияв справжнього творчого задуму архітектора, оскільки саме в них можна простежити авторське бачення, без наступних змін і нашарувань, що, виникаючи при реалізації, часто призводять до збідніння і викривлення початкової ідеї через різноманітні впливи та перепони практичного чи ідеологічного характеру.

Архітектура Києва першої половини минулого століття, не зважаючи на її різноманітність та поліваріантність, створювала цілісний образ національного архітектурного середовища. Попри постійні зміни у концепції розвитку, Київ залишився міським утворенням з тонкою гармонією та власною неповторною «формулою міста».

Слід зазначити, що у сучасній архітектурній історіографії не достатньо опрацьованим залишається питання взаємозв'язків архітектурних течій України та Києва з західноєвропейськими та північноамериканськими архітектурно-мистецькими тенденціями відповідного періоду. Даний аспект набуває особливої актуальності після здобуття Україною незалежності та початку досліджень історичних лакун, що були утворені в умовах попередніх політичних формацій.

В соціо-культурному та соціо-політичному контексті міський розвиток першої половини ХХ ст. з його переходами має безпосереднє відношення до процесів, що відбуваються в сучасній Україні в першій-другій декаді ХХІ століття. Дослідження відповідних стильових зламів має допомогти віднайти історичні дотичності та спрогнозувати вектори розвитку сучасної української архітектури.

Отже, генезис архітектури Києва 1900–1950-х років у світовому контексті є актуальним завданням для глибокого багаторівневого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося в межах науково-дослідної теми Проблемної науково-дослідної лабораторії Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (УДК 72.038.11(477)) на замовлення Міністерства культури України, та є складовою частиною державних наукових програм, спрямованих на дослідження і об'єктивне відтворення історично-культурного процесу в Україні. Робота написана в докторантурі при кафедрі Інформаційних технологій в архітектурі Київського національного університету будівництва і архітектури в рамках державної науково-дослідної програми «Моделювання та прогнозування процесів і явищ в архітектурі»- Державний реєстраційний номер: 0121U112041.

Дисертація відповідає паспорту спеціальності 18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури – за напрямками: «Соціально-економічні, технічні, естетичні, технологічні, інші чинники розвитку архітектури і містобудування та архітектурного формоутворення»; «Закономірності архітектурного формоутворення. Історичний розвиток архітектурно-будівельної діяльності людини з найдавніших часів

до сучасності»; «Естетика штучного середовища та окремих архітектурних форм»; «Художні проблеми архітектури. Взаємозв'язок архітектури і мистецтва».

Мета дослідження – проаналізувати архітектурно-мистецькі процеси, що відбувалися в Києві на початку 1910-х – в кінці 1950-х років та виявити їх зв'язки та взаємодію з тогочасними радянськими, європейськими та північноамериканськими культурно-архітектурними течіями в загальносвітовому архітектурно-мистецькому контексті доби.

Для досягнення поставленої мети передбачається розв'язати наступні **завдання дослідження**:

- уточнити концепцію естетики в архітектурі відносно понять «традиційної» та «академічної» архітектури (як вони приймалися на початку ХХ сторіччя);

- проявити «винайдені традиції», етнічні та національні особливості, «національний міф» через європейську архітектуру в архітектурі київській кінця ХІХ – першої половини ХХ сторіччя ;

- дослідити відхід від історичних ремінісценцій, еkleктики та архітектури модерну до авангардної архітектури після Першої світової війни та Жовтневої революції в Києві;

- розглянути перехід від авангарду до неокласики в київській архітектурі, встановити хронологічні межі і риси соціального запиту та його наслідки;

- проаналізувати процес повернення від радянської неокласики до загальносвітового архітектурного модернізму та функціоналізму після 1955 року;

- дослідити прояви монументальної пропаганди в архітектурі кінця 1910-х – початку 1960-х років на прикладі Києва;

- означити архітектуру Києва як складову радянського мистецького поступу, з маркуванням загальних та унікальних тенденцій, самобутніх особливостей;

- виявити місце та представити архітектуру Києва першої половини ХХ століття у загальносвітовому архітектурно-мистецькому контексті як невід'ємну частину еволюційного творчого поступу.

- провести аналогії між концепціями забудови Києва першої половини минулого століття та сучасними проектами та пропозиціями з екстраполяцією відповідного позитивного та негативного досвіду на актуальну будівельну ситуацію міста.

Об'єкт дослідження: архітектура Києва першої половини ХХ століття.

Предмет дослідження: генезис архітектури Києва першої половини ХХ століття у світовому контексті.

Межі дослідження. Хронологічні – початок 1910-х – кінець 1950-х років як період трьох послідовних стильових переходів в архітектурі. Територіальні – місто Київ у планувальних межах до 1960 року.

Методи дослідження. Перший розділ побудований на основі історіографічного методу, компаративістики з застосуванням позитивістських методів для аналізу необхідної джерельної бази. Основна частина дослідження побудована на використанні дедуктивного методу, систематизації, локалізації та компаративного підходу для виділення ключових моментів переходу, авторів та об'єктів. Після детального аналізу означених маркерів застосовується індуктивний метод: від ключових постатей та знакових об'єктів проводиться перехід до узагальненої картини розвитку архітектури з одночасним зіставленням вітчизняного та закордонних культурно-мистецьких ареалів.

Наукова новизна одержаних результатів: полягає у започаткуванні, обґрунтуванні та розробці нового напрямку архітектурно-теоретичних та мистецьких досліджень розвитку Києва першої половини ХХ ст. на міждисциплінарному перетині архітектури, мистецтва та культурології.

Крім цього новизна дисертації полягає в наступному:

Уперше:

- створено та обґрунтовано нову концепцію розвитку архітектури Києва першої половини ХХ століття, яка забезпечує унікальне місце київської архітектури в загальноукраїнському, радянському та світовому мистецьких контекстах;

- здійснено комплексне послідовне, хронологічно безперервне та політично незаангажоване дослідження формотворення архітектури Києва початку 1910-х – кінця 1950-х років;

- виявлено містобудівні, типологічні та художньо-декоративні особливості архітектури Києва першої половини ХХ ст.;

- встановлено та обґрунтовано винятковість, унікальність та самобутність київської архітектури як явища, що розвивалося співвідносно світового творчого руху;

Удосконалено:

- процес архітектурного формотворення Києва подано неупереджено, безперервно, без цензорських ревізій та обмежень;

- досліджено та уведено в науковий обіг не опубліковані раніше архівні матеріали; проаналізовано маловідомі та невідомі наукові дані, які долучені до концепції історіографії української архітектури початку 1910-х – кінця 1950-х років;

- історичний досвід забудови столиці трансльовано на актуальну архітектурно-будівельну ситуацію з аналізом багаторічної експлуатації та відповідних містобудівних наслідків;

Отримали подальший розвиток:

- поглиблено поняття «естетики» в архітектурі з введенням критеріїв щодо «традиційної» та «академічної» архітектури;

- проявлено «живі» та «винайдені» традиції у мистецтві архітектури;

- дослідженню взаємодію та співвідношення «традиційної» та

«академічної» архітектури, а також їх поетапну інтеграцію в еkleктику, український архітектурний модерн, сталінський ампір та радянський модернізм у означений період.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали й теоретичні положення дисертації можуть бути використані для написання нових праць з історії української архітектури та мистецтва першої половини ХХ ст., підручників і навчальних посібників для вищих навчальних закладів будівництва і архітектури. Наведений у дисертації фактологічний та методологічний матеріал є маловідомим не лише в Україні, а й за кордоном і може бути корисним для фахівців з інших країн.

Результати цього та наступних досліджень, з виявленням невідомого та маловідомого наукового матеріалу, можуть бути використані для більш повного розкриття обраної теми в річищі формування нової парадигми цінностей архітектури України ХХ сторіччя.

Підсумки аналізу досягнень та прорахунків означеної епохи доцільно використати при розробці концепції перспективної забудови міста Києва та збереження його історичного середовища. Отримані результати роботи були використані при укладанні нового курсу з історії архітектури для викладання у Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури та співкерівництві та консультаціях при виконанні магістерських дипломних проектів на кафедрі інформаційних технологій в архітектурі КНУБА. Окремі положення дослідження були застосовані при роботі в Проблемній науково-дослідній лабораторії Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури в рамках замовлення Міністерства культури України у 2015 році та затверджені рішенням вченої ради НАОМА від 16 грудня 2016 року, протокол №3.

Особистий внесок здобувача. Основні положення та результати дослідження, що виносяться на захист, отримані автором особисто. За темою дисертації здійснено 42 одноосібних публікації, в тому числі одноосібна монографія.

При цитуванні текстів інших авторів надано посилання на відповідне джерело.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень були представлені на декількох міжнародних наукових та науково-практичних конференціях: «Prawda i kłamstwo. Problematyka. Interpretacje. Konteksty» (Siedlce-Banka Bystrica, 2015); «Треті Платонівські читання» (Київ, 2015); «Mit narodowy w literaturze i sztuce polskiej orax krajow osciennych» (Siedlce, 2016); «Młodość i starość w języku, literaturze, kulturze i sztuce» (Siedlce, 2016); «Четверті Платонівські читання» (Київ, 2016); «Регіональна політика: історичні витоки, законодавче регулювання, практична реалізація» (Київ, 2016); «Мистецтво України першої половини ХХ ст. у світовому контексті» (Київ, 2018. Входив до складу оргкомітету); «Current issues in research, conservation and restoration of historic fortifications» (Львів, Холм, 2018);

«NONтрадиція: від Малевича до сьогодні» (Київ, 2018. Входить до складу оргкомітету); «Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика» (Київ, 2018); Шості читання пам'яті академіка Платона Білецького (Київ, НАОМА, 2018); «IX Міжнародний конгрес українців. Мистецтвознавство. Культурологія» (Київ, 2018); «Нарація «Зображуване-глядач» у сучасному культурному просторі» (Київ, 2018); «Current issues in research, conservation and restoration of historic fortifications» (Меджибіж, Львів, Холм, 2019); «Мистецтво на зламі: кризові моменти поступу». (Київ, 2019. Входить до складу оргкомітету); «Проблеми методології сучасного мистецтвознавства та культурології» (Київ, 2019. Входить до складу оргкомітету); «Проблеми методології сучасного мистецтва та культурології» (Київ, 2020. Входить до складу оргкомітету); «Восьмі читання пам'яті академіка Платона Білецького» (Київ, 2020); «Синтез мистецтв у сучасних соціокультурних процесах». (Київ, 2020. Входить до складу оргкомітету).

Також на всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях: «Сучасні вектори розвитку художньої освіти в умовах формування нової культурної реальності в суспільстві» (Київ, 2015); «Ювілей НАОМА: шляхи розвитку українського мистецтвознавства (до 130-річчя від дня народження Г. Нарбути)» (Київ, 2016); «Мистецтво Шістдесятників. Традиції і новаторство» (Київ, 2017); «Микола Стороженко – художник, педагог, людина» (Київ, 2018. Входить до складу оргкомітету); «Сучасна архітектурна освіта. Містобудування: естетика хаосу та порядку» (Київ, 2018); «Наївне мистецтво і малярство України» (Київ, 2018. Входить до складу оргкомітету); «Художник і книга» (Київ, 2019. Входить до складу оргкомітету); «Культура. Мистецтво. Освіта. Актуальний полілог (Київ, 2020); «Тенденції розвитку початкової мистецької освіти в Україні». (Київ, 2020. Входить до складу оргкомітету).

Публікації. Основні результати дисертації опубліковані у 42 наукових працях, з них 1 монографія; 14 входять до фахових видань України (з них 2 у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних), 5 – в іноземних фахових виданнях; видано 15 тез за матеріалами міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференцій; 7 публікації, що додатково відображають результати досліджень.

Структура роботи визначається характером порушених у дослідженні питань. Текст дисертації складається з анотації, переліку скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списків використаних літературних (308 позицій) та архівних (1168 позицій) джерел, додатків. Включає рисунки (25 позицій), ілюстрації (221 позиція) та їх список, акти впровадження (3 позиції) й додаткові матеріали, які засвідчують апробацію положень дисертації. Загальний обсяг: 730 сторінок, з яких 315 сторінок складає основний текст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано наукову проблему, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методологічні підходи і методи дослідження, наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, надано відомості про апробацію результатів дослідження, кількість публікацій, структуру й обсяг дисертації.

Дослідження складається з історіографічного розділу та трьох розділів, що відповідають трьом означеним переходам в архітектурі Києва першої половини ХХ ст.

Перший розділ **«Історіографія. Дослідження та аналіз джерельної бази»** складається з трьох підрозділів, що структурують та визначають джерельну базу й методологію роботи.

Для аналізу стану наукової вивченості архітектурної спадщини Києва першої половини ХХ сторіччя систематизовано джерельну базу дослідження. Методологічно джерела розділено на натурні обстеження об'єктів, що збереглися до нашого часу; архівні матеріали; та літературні джерела. Літературні джерела згруповано у три блоки згідно з критичними парадигмами, обумовленими хронологічними змінами політичної та соціокультурної моделі суспільства, у річищі якої здійснювалося дослідження: науково популярні та періодичні непрофесійні видання відповідного часу; дослідження, наукові роботи, статті та мемуари архітекторів-очевидців та безпосередніх учасників означених подій; пізніша професійна аналітика (що в свою чергу поділяється на радянську та після розпаду СРСР). Паралельно хронологічним етапам переходів подані зарубіжні джерела, пов'язані з міжнародним контекстом дослідження.

Перший блок складається з загальної непрофесійної періодики: дореволюційні газети «Кієвлянинь», «Кієвскія губернскія вѣдомости» «Кієвская мисль»; радянська преса: «Пролетарська правда», «Соціалістичний Київ», «Більшовик», видання Київміськради, зокрема статті І. Бронштейна, Й. Ганса, І. Гулеватого, А. Шафірова, С. Гілярова, Р. Добрусіна, В. Дубова, Е. Кондер, А. Циренщикова, П. Юрченка, О. Довженка, В. Родіонової, П. Хаустова та ін. В означених виданнях виявлено маловідомі дані про відкриття нових об'єктів та споруд, подано інформацію про громадські й професійні дискусії щодо окремих пропозицій та стратегій розвитку міста, означено дотичні фактори бекграунду, що впливали на архітектурно-мистецьке поле періоду.

До другого блоку, тобто досліджень, видань та мемуарів, пов'язаних з архітекторами - безпосередніми учасниками творчого процесу, означеного хронологічними рамками, належать офіційні видання Спілки радянських архітекторів України, матеріали пленумів, що друкувалися Держтехвидавом, численні статті в «Архитектурная газета», «Архитектура СССР», «Современная архитектура», «Строительство и архитектура», «Вісник

АА УРСР», маніфести та програми спілок АСНОВА, АРУ, ОСА, ВОПРА та ін. Ґрунтовний аналіз вітчизняних будівельних здобутків найповніше розкривався в журналі «Архітектура Радянської України» за редакцією Г. В. Головка, що виходив з 1938 по 1941 роки як офіційне видання Спілки архітекторів України. Важливі дискусії, роздуми та виступи представлені у двотомному збірнику «Мастера советской архитектуры об архитектуре: Избранные отрывки из писем, статей, выступлений и трактатов» під загальною редакцією М. Бархина [та ін.] 1975 р.

Третій блок висвітлює вагомий науковий доробок вітчизняних вчених-архітекторів у пізній радянський період (60–80-ті рр. ХХ сторіччя), та після розпаду СРСР. Зокрема, досліджені праці радянських архітектурознавців: Ю. С. Асеева, М. В. Баранова, М. П. Билінкіна, М. Я. Гінзбурга, Г. В. Головка, В. П. Дахно, В. Г. Заболотного, А. В. Іконнікова, Й. Ю. Каракіса, С. К. Кілессо, Є. І. Кіриченко, М. С. Коломийця, А. П. Мардера, З. В. Мойсеєнко, О. Г. Молокіна, М. В. Посохіна, О. В. Рябушина, М. П. Северова, О. М. Смика, В. Е. Хазанової, С. О. Хан-Магомедова, Ю. Ф. Хохла, М. П. Цапенка, В. В. Чепелика, П. Г. Юрченка, В. Є. Ясієвіча та ін. Сучасні українські та пострадянські дослідження представлені працями В. С. Горюнова, Б. Л. Єрофалова-Пилипчака, Ю. В. Івашко, М. Б. Кальницького, Є. І. Кириченко, Н. М. Кондель-Пермінової, С. М. Лінди, О. Г. Мокроусової, Г. О. Осиченко, А. П. Павліва, А. О. Пучкова, Д. В. Сараб'янова, Т. В. Скибицької, В. І. Тимофійенко, В. О. Тімохіна, В. В. Товбича, М. П. Тублі, Д. С. Хмельницького, Б. С. Черкеса та ін.

Закордонні дослідження представлені працями Р. Бэнема, Е. Дункана, Ж. Коена, Б. Котлермана, Т. Малініної, Г. Мачульського, А. Уїткіка, К. Фремптона, Г. Чудецької, Ш. Явіна, С. Beese, J. Bochner, J. Campbell, J. Cirlot, J. Cohen, R. Desplechin, S. Dharmo, G. H. Douglas, L. K. Eaton, B. Flowers, K. Frampton, W. Gropius, P. G. Hall, I. Harrison, K. M. Hays, A. Hess, C. Jencks, L. Krier, K. Kurokawa, D. Larkin, Le Corbusier, J. Lucan, R. McCrea, R. Nickel, T. Nüßlein, J.T. Patterson, B. B. Pfeiffer, G. Plum, M. Risselada, F. Samuel, A. Schätzke, G. Schildt, C. Schnaidt, G. Sereny, A. Speer, E. Stoller, R. Weston, R. Zerbst та ін.

На основі аналізу значного за обсягом корпусу архівних, археографічних джерел та матеріалів виявлено наявність у державних архівах та фондах маловідомого фактажу. Зокрема, систематизовано та класифіковано за турами конкурсу матеріали щодо забудови Урядового кварталу у Києві 1934–1935 рр. Досліджено матеріали по конкурсах на забудову готелю на Урядовій площі в Києві 1939-1940 років; на відбудову Хрещатика від 1944 року; спорудження Арки на честь «300 річчя возз'єднання України з Росією» 1954 року, а також житлової, громадської та промислової архітектури Києва та України першої половини ХХ ст., що перебувають у обмеженому доступі фондів зібрань НЗ «Софія Київська». Досліджено фонди студентських робіт Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури.

Методичний підхід до даного дослідження передбачає застосування формально-стилістичного підходу до вивчення історіографічних питань. Використання у дисертації позитивістського методу ґрунтується на роботах Г. Спенсера та Л. Вітгенштайна. Понятійний апарат дослідження спирається на праці Г. Вижлецова, Т. Еріксена, Е. Хобсбаума, Р. Нельсона, Д. Маннса, П. Бурдьє та ін. Формальне упорядкування та визначення термінології в дисертації здійснено на підставі результатів порівняльного та критичного аналізу фундаментальних праць теоретиків та практиків архітектури, культурологів, мистецтвознавців та істориків як радянського, так і західноєвропейського й північноамериканського ареалів.

Поставлені в роботі завдання продиктовані когнітивною неоднорідністю стану архітектурно-мистецького поля, його послідовними ітераціями в залежності від трансформацій соціо-політичного середовища. Деконструкцію генези імплементовано в структуру роботи, що поетапно досліджує три межові моменти, «кризи» переходу архітектури Києва. Означена структура призводить до використання методу бінарних опозицій (за С. Ліндою) на кожному окремо визначеному етапі, не маркуючи між тим стилі як незмінні константи та уставлені протилежності. Багатовекторність розвитку архітектурного поля, підсилена наростаючими взаємовпливами з іншими видами креаторської діяльності, зумовила застосування міждисциплінарного підходу та культурологічно-мистецтвознавчих методів для проявлення творчого полілогу.

Структура роботи, починаючи з другого розділу, побудована на використанні дедуктивного методу на рівні гіпотез щодо встановлення хронологічних меж «криз» – із загального мистецького процесу епохи послідовно виокремлюються три вищевказані соціо-мистецькі переходи у вітчизняній архітектурі першої половини ХХ сторіччя, які стають основою розділів дослідження.

У часових межах дисертації, методами систематизації, локалізації та компаративного підходу, виокремлюються три основні соціокультурні ареали, що безпосередньо впливали на архітектурне поле Києва в означений часовий проміжок: Західна Європа, Радянський Союз та Північна Америка (за О. Якимовичем). Міжнародний контекст досліджений з використанням методів компаративістики та структурного аналізу.

Притримуючись означеного позитивістського методу з прийомами формального та образно-стилістичного підходів, провадиться аналіз політичної системи, традицій, культурного поля, філософії та техніко-економічних факторів періоду по названих локаціях для відображення якомога повнішої картини чинників, що мали вплив на мистецтво в цілому та архітектуру зокрема. Для більш детального дослідження та створення загальної картини процесів, наводяться окремі персоналії та їх ключові об'єкти зазначеного часу.

Однак, аналізуючи творчість провідних майстрів, ми зумисно обмежуємо біографічний ракурс, розглядаючи окремих креаторів передусім як частину загальної генези та зосереджуючись на глобальних процесах. Неупереджений аналіз творчості та досвіду продиктований спрямуванням дослідження на кристалізацію архітектурного поля Києва як цілісного явища, оминаючи суб'єктивізм та ідеологічну цензуру. Що, однак, в жодному разі не означає деперсоніфікацію та не заперечує значення особистого досвіду та візій провідних архітекторів періоду – деякі з них поіменно висвітлені в наших окремих статтях.

Розглядаючи архітектурні об'єкти, використовуємо метод стилістичного аналізу. Основна частина дослідження побудована на індуктивному методі: від ключових постатей та знакових об'єктів провадиться перехід до узагальненої картини архітектури. Наприкінці кожного розділу, починаючи з другого, використовується феноменологічний метод, за допомогою інструментарію якого, на основі дослідження окремих визначних проектів, створюється загальна цілісна картина архітектури Києва початку 1910-х – кінця 1950-х років. Використання індуктивного методу обумовлено необхідністю переоцінки архітектури зазначеного періоду згідно зміненої системи цінностей та мистецьких орієнтирів.

У другому розділі **«Стильовий перехід від національних варіацій та модерну до авангарду»** досліджується трансформація історично-еклектичних ремінісценцій та Ар Нуво в авангард у архітектурі Києва на фоні загальноєвропейського підсилення самовизначення та культурної сепарації націй, формування тезаурусу «національних міфів» (За Б. С. Черкесом) в архітектурі шляхом залучення прийомів традиційної архітектури та впровадження «винайдених» традицій (за Е. Хобсбаумом). Перші два підрозділи окреслюють бекграунд поля архітектури початку століття, визначаючи основні фактори впливу та формуючи загальний понятійний апарат дослідження.

Поняття міжстильових переходів, «криз» в роботі подається безоціночно стосовно міжстильових архітектурно-мистецьких переходів та вживається у значенні незавершеного процесу; того, що було перервано, не дістало відповідного розвитку; поступу, що не відбувся у повній (чи бажаній учасниками процесу) мірі.

В сучасній архітектурній історіографії прийнято за традицію констатувати виключно директивний характер означених переходів, що, на нашу думку, не дозволяє повною мірою об'єктивно та не упереджено оцінити як причини, так і наслідки останніх. Ми як дослідник притримуємось тези, що відповідні «злами» були на моменти виникнення індуковані комплексом причин та трансформацією відповідного соціального запиту. Не применшуючи відповідальність владних еліт, що значно каталізували означені процеси переходів з відповідними негативними (інколи трагічними) наслідками для

архітектурно-мистецького поля, ми досліджуємо весь комплекс імпульсів та мотивів означених ітерацій.

Автором уточнюється концепція естетики відносно понять «традиційної» і «сучасної» архітектури початку ХХ ст. відповідно до означених в роботі переходів між модерном та історичними ремінісценціями, авангардом, неокласикою та модернізмом. Подальшого розвитку та поглиблення отримують теоретичні напрацювання відчизняних архітектурознавців А. П. Мардера, А. О. Пучкова та Г. О. Осиченко співвідносно з теоретичними положеннями П. Бурд'є, Д. Манса, Р. Нельсона та ін. щодо зазначених архітектурно-мистецьких трансформацій першої половини ХХ ст. На межі архітектурознавства та культурології критерії естетичної оцінки того чи іншого концепту у архітектурі мають певну специфіку в порівнянні з загальноприйнятими підходами, що застосовуються критиками при дослідженні інших творів пластичних мистецтв. Питання «естетики» в архітектурі, на нашу думку, якісно відрізняється від відповідних в інших видах мистецтв, виходячи за рамки філософських категорій «краси», «смаку» і «культури». Автор розвиває та доповнює концепцію унікального становища архітектури як мистецтва, пов'язаного з матеріальністю та практичною значимістю власних артефактів: провадиться кристалізація поняття відповідно співвідношення «традицій» та «академічної» і «сучасної» архітектури (з точки зору початку ХХ століття). Стверджуючи визначення «естетики» через вітрувієвську формулу «користь, міцність, краса», здобувач приходить до висновку щодо спорідненості критеріїв «академічного» і «прикладного» мистецтва: обов'язкова функціональність та практична відповідність «високої» «академічної» архітектури (кожен архітектурний концепт має враховувати гравітацію, несучу здатність матеріалу та інші фізичні складові) червоною лінією зв'язує її з архітектурою «традиційною».

Підрозділ «Винайдені традиції», етнічні та національні особливості в архітектурі кінця ХІХ – першої половини ХХ сторіччя» проявляє вплив народного мистецтва та традицій на формування тезаурусу архітектури еkleктики та модерну, особливо його національних проявів та варіацій, що в нашому культурному ареалі дістали назву УАМ – Український архітектурний модерн (за В. Чепеликом). Підвищений інтерес до Ар Нуво в сучасній українській архітектурі продиктований, на наш погляд, перш за все його «національним» ореолом, що сформувався саме на рубежі ХІХ і ХХ століть. Парадокс полягає в тому, що модерн, як стиль інтернаціональний, був властивий всьому європейському культурному ареалу, при цьому позиціонувався як явище національне, що спирається на традиційне для того чи іншого регіону зодчество, народні традиції.

Однак «національні» не тотожне «ті, що спираються на національні мотиви», говорячи радше про творче різноманіття та певні школи (як «народні» так і «академічні»). Унікальні національні риси, запозичені з народної архітектури та традицій (рис. 1), як доводиться у дослідженні, часто

не були «унікальними», але приймалися такими. Побідні елементи креаторської палітри були відповіддю на зазіхання та привласнення культурного ареалу сусідами (переважно «титульними» націями в імперіях).

Механізм формування означених «традицій» проявлений як на прикладі України, так і на європейському, зокрема фінському досвіді створення «національного модерну» шляхом компаративістики, творчих запозичень та переосмислення власного та закордонного (зокрема американський необруталізм) досвіду. Для ілюстрації «винайдених традицій» наводиться аналіз українських та, зокрема, київських об'єктів у стилі українського архітектурного модерну (передусім авторства В. Г. Кричевського) в аналогії зі зразками американського необруталізму (Г. Г. Річардсон, Л. Г. Салліван) та фінського модерну (Е. Саарінен, Г. Гезеліус, Л. Сонк та ін.).

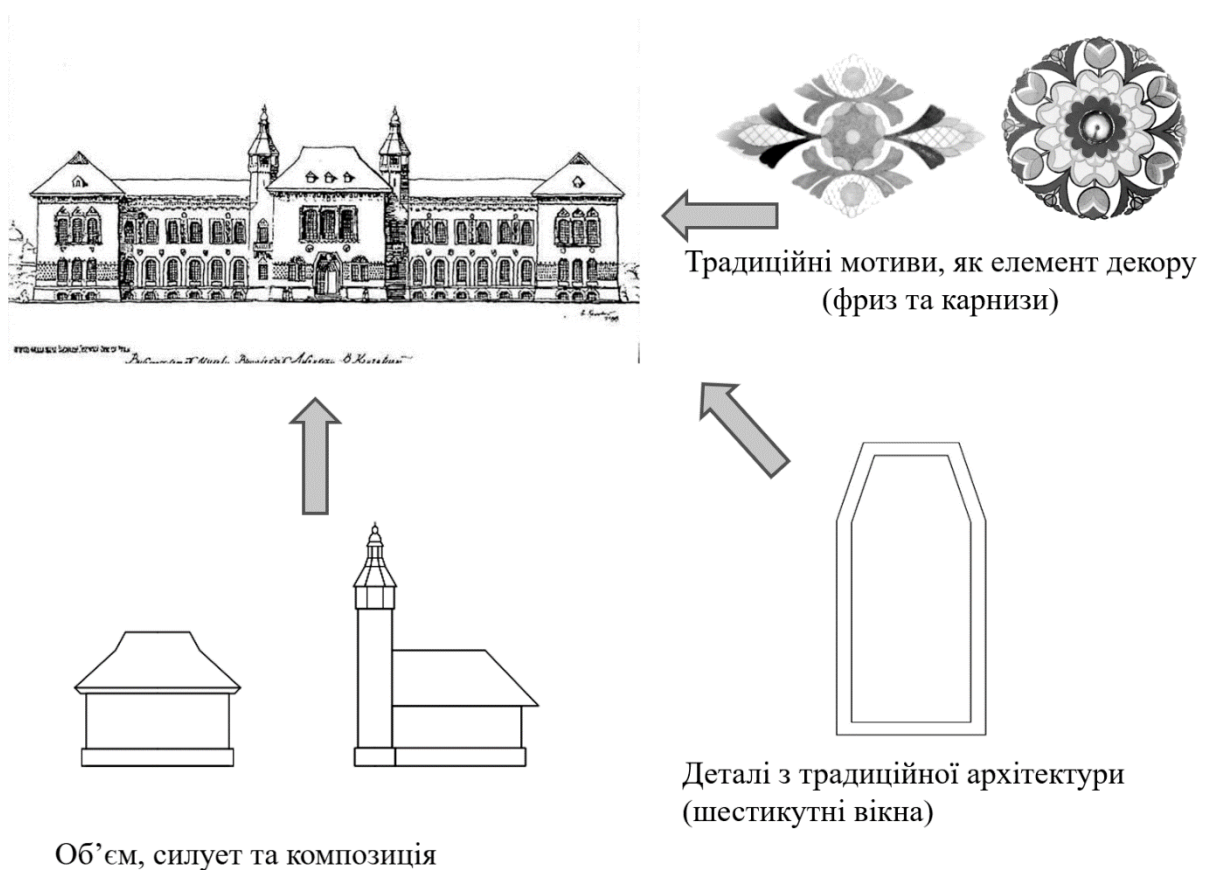

Рис. 1. Формування тезаурусу УАМ на основі народних традицій

Певна міфологізована складова нового стилю, між тим, не була константою, трансформуючись як у творчості окремих архітекторів, так і в проектах одного автора залежно від змін контексту.

Підрозділ «Перехід від історичних ремінісценцій до авангардної архітектури. 1910 – 1920-ті роки. Соціальний запит та наслідки» зосереджений безпосередньо на аналізі архітектури Києва часів переходу від модерну до авангарду. На основі зіставлення літературних джерел, архівних матеріалів та натурних досліджень представлені ключові об'єкти, що репрезентують

відповідні тенденції пізньої еkleктики, українського, російського та інтернаціонального модерну в дореволюційній забудові Києва та авангардну архітектуру (передусім конструктивізм), що приходить в мистецьке поле після Першої світової війни та революційно-визвольних змагань на теренах України з утвердженням радянської влади. Зокрема, в розділі зазначені та проаналізовані в рiчшi заявлених тенденцiй приклади iсторизму та еkleктики: Володимирський собор (О. Беретті), Костел Св. Миколая, Караїмська кенаса та будинок з химерами (В. Городецький), будинок Підгорського (М. Добачевський), будинки № 15 (Р. Марфельд) та № 34 (М. Вишневський) на Андріївському узвозі, особняк Ковалевського (П. Альошин), Микільський собор зі спорудами Покровського монастиря (В. Ніколаєв); УАМ (український архітектурний модерн): будинок по вул. Полтавській 4-а та будинок міського училища ім. С. Грушевського (В. Кричевський) та ін. В пореволюційний період детально проаналізований конкурс на новий залізничний вокзал, проекти П. Альошина та Д. Дяченка (авангард з елементами українського барокко та неовізантійський історизм відповідно). Аналіз авангардної забудови Києва більш детально поданий у наступному розділі.

Через зіставлення з міжнародним контекстом розвитку архітектури кінця ХІХ – першої чверті ХХ ст. виявляється тотожність процесів, що протікали в архітектурному полі Києва першої чверті ХХ ст. із загальнорадянськими, європейськими та північноамериканськими тенденціями. Радянська архітектура поза межами УРСР тут і далі також відноситься автором до міжнародного контексту, адже, не зважаючи на формування в надрах одного політичного утворення (Російської імперії та згодом СРСР) вона накладалася на власний народно-традиційний бекграунд та переслідувала власні цілі – в основному реверсно звернені доцентрові на протигагу національним відцентровим в Україні та інших країнах, що підпали під окупацію Москви. Проведені паралелі з російською архітектурною школою, німецьким раціоналістичним та функціоналістичним Веркбундом і згодом Баугаузом, американською архітектурою (зокрема необруталізмом та стрімлайном), паризьким та каталонським експресивним Ар Нуво, раціоналістичною шотландською школою (макінтошевською архітектурою), західноєвропейським експресіонізмом, нідерландським неопластицизмом та витоками модернізму Ле Корбюзьє.

Говорячи про першу третину ХХ сторіччя, ми відмічаємо культурний «сплеск», динамічну, поліваріантну, мінливу картину з великою кількістю яскравих, самобутніх та часто контраверсійних напрямків та течій. Часовий проміжок, розпочатий глобальними соціо-політичними та культурними трансформаціями, що в європейському ареалі досягли апогею в кінці ХІХ, тимчасово перерваний Першою світовою війною та Жовтневою революцією, і остаточно завершений «взяттям під контроль» діячів мистецтв через систему творчих спілок, індукованою авторитарною сталінською владою від початку-середини 1930-х, залишив по собі винятковий слід не лише у вітчизняній і

радянській, а й загальносвітовій культурній спадщині. Яскравість образних рішень, сміливість ідей, їх принципове новаторство та безапеляційність є прямим наслідком потужних і докорінних змін в глибинах свідомості суспільства. Криза, крах і повне винищення старої, усталеної системи цінностей породили розкол, що підштовхував до пошуків нового макрокосму, нового світосприйняття людини. Логічно, що творець, митець не лише не стояв осторонь – навпаки виступав в авангарді культурного процесу, пропонуючи нові рішення і ідеї, виражаючи світ через призму власного, зміненого сприйняття.

Архітектура Києва першої чверті минулого століття, паралельно зі світовим мистецьким поступом, поетапно проходить метаморфози від пізньої еклектики та романтичного історизму, через модерн до авангарду (рис. 2). На кожному з цих етапів перед зодчими ставиться задача глобального образного вирішення, що має дати відповіді на змінені матеріально-технічні та соціальні потреби суспільства. В перші роки ХХ ст. ключовим є питання самоідентифікації та визначення меж власних національних та наднаціональних культурних ареалів. Локальні українські (і не тільки) еліти й представники «титольної» нації звертаються до кристалізації своїх ідей у міфотворчому полі шляхом створення винайдених традицій, апелюючи до контексту шляхом як історичних ремінісценцій та еклектичних поєднань, так і синтезу формотворення модерну, що часто співіснують хронологічно і територіально.

Історизм в архітектурному полі Києва першої половини ХХ століття проходить каскад послідовних трансформацій, напряду пов'язаних із зміною соціально-політичного бекграунду. Історичні варіації та алюзії в тій чи іншій формі присутні на кожному етапі розвитку вітчизняної архітектури, поперемінно займаючи то домінуючі то опозиційні позиції, але стабільно існуючи як невід'ємна складова поля.

Традиційні мотиви в архітектурі України, як в більшості європейських країн, на рубежі ХІХ і ХХ століть виступають базисним інструментом при створенні «національного міфу» як основного засобу національної самоідентифікації, що проходить період становлення. Проявом відповідного пошуку в архітектурі України служить перш за все український модерн, «народний стиль», що широко використовує тезаурус прийомів і символів не тільки традиційної архітектури, а й ремесел, пластичних мистецтв.

«Традиційний» тезаурус Ар Нуво формується зусиллями дослідників, істориків і фольклористів, що збирали даний матеріал, та архітекторів, що прагнули творчо його переосмислити, адаптуючи під нові сучасні потреби. Парадоксом модерну в Європі в цілому і Україні зокрема виступає його прив'язка до історичних ареалів, коріння та традицій при загальній інтернаціональності явища.

В архітектурному прояві національного міфу ми говоримо не стільки про природне продовження «живої» традиції, скільки про її імплементацію та

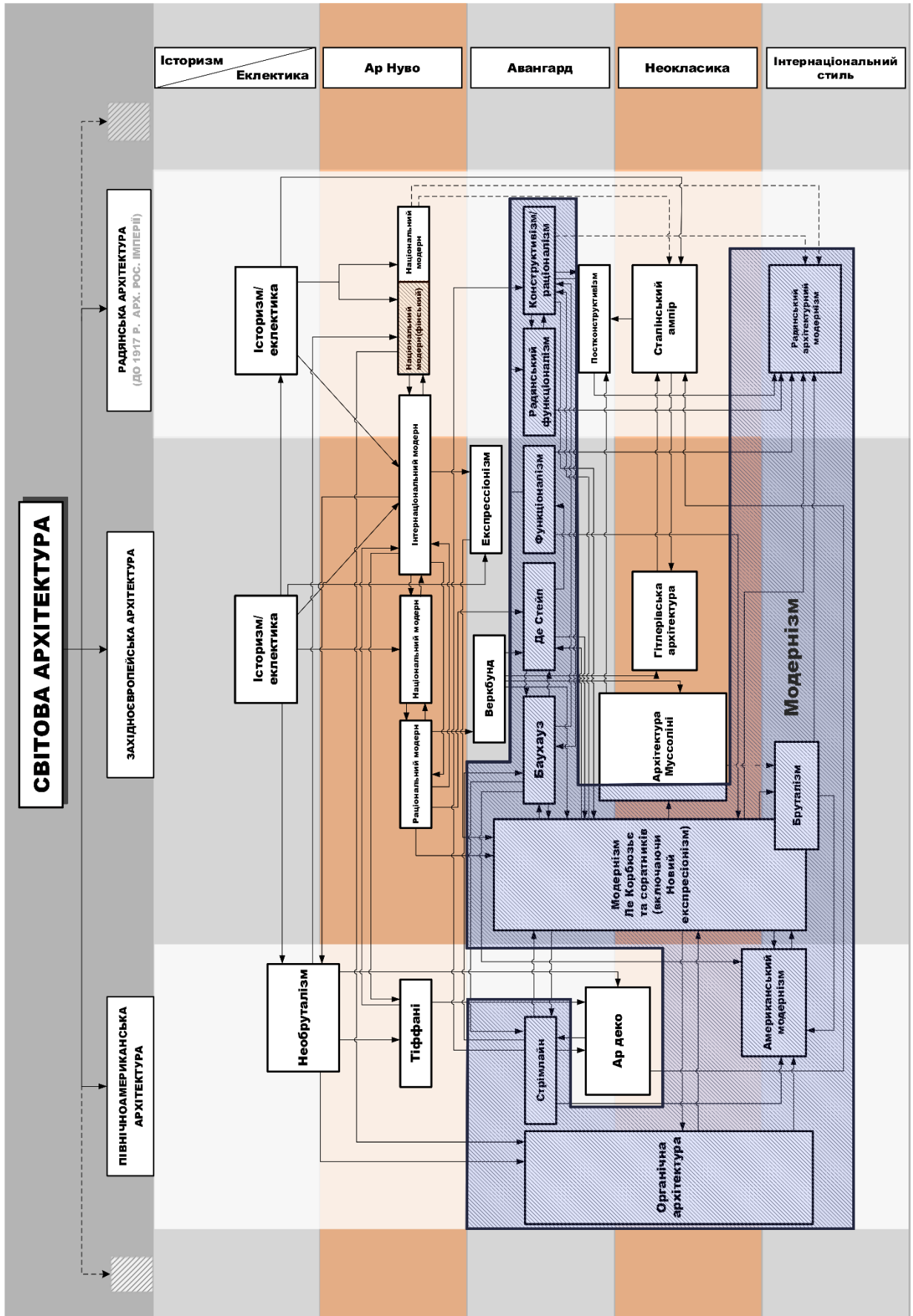

Рис. 2. Світова архітектура першої половини ХХ ст.

інтеграцію в «професійну» архітектуру через призму необхідності національної самоідентифікації та сепарації з загальноімперського культурного поля. Йдеться про традиції «винайдені» на основі не завжди унікальних, але безумовно характерних народних та історичних мотивів, що проходять трансформацію у трактуванні в залежності від волі та цілей керуючих еліт. Що, між тим, ні в якій мірі не применшує роль і значення цієї новітньої за формою та функцією, але вікової за змістом традиції.

На межі XIX і XX століть формується сучасна нам система орієнтирів в архітектурно-мистецькому полі з відповідною естетикою та системою цінностей, поступовим наростанням ролі креатора в порівнянні зі значенням об'єкту мистецтва, що буде тенденційно протікати через всі наступні етапи генези.

Між тим, Ар Нуво, модерн, не зміг дати відповідь на рішучі та кардинальні зміни як суспільно-мистецького сприйняття, так і нових виробничо-технологічних реалій в умовах галопуючої урбанізації, тому ще в кінці 1910-х поступово відходить на другий план, поступаючись місцем модернізму, що на теренах Радянського союзу отримує реалізацію під назвами «конструктивізм» та «раціоналізм» (а також функціоналізм у промисловій архітектурі).

Після Жовтневої революції та визвольних змагань на теренах України, на перше місце виходить ідеологічно-політична складова концепту, що в декларованому порядку має відобразитися на архітектурі періоду. Для створення відповідного образу, митці використовують як передові теоретичні та прикладні ідеї авангарду, так і багату палітру попереднього історичного досвіду, що переосмислюється відповідно до актуальних потреб у душі політики коренізації. Архітектура радянського авангарду рішуче протиставляє себе дореволюційному творчому досвіду, маркуючи себе як «молоде» та «пролетарське» мистецтво, а модерн як «буржуазний пережиток». На різних етапах, які може відмежовувати одне від одного лише декілька років, проте вражаюча соціально-політична та економічна відстань, одні і ті самі історичні приклади можуть сприйматися зовсім по-різному і відігравати відмінні ролі в стильовому тезаурусі, через те у творчість радянських архітекторів можуть інтегруватися як народні мотиви, так і необарокові варіації і, пізніше, класицистичні відсилки.

В архітектурі перших років міжвоєнного періоду переплітаються соціальний утопізм програми Баугаузу, що має великий резонанс по всьому континенту, та роздуми Ле Корбюзьє про роль архітектора в суспільстві. Широко розповсюджуються ліві ідеї та діяльність об'єднань художників авангарду в Європі. 1920-ті роки відмічені досить жвавими контактами вітчизняного та закордонних мистецьких полів, ще не розділених «залізною завісою». Радянська та київська архітектура йде в перших рядах світового авангарду, рішучими новаторськими проектами формує засади принципово нової візії сучасного мистецтва.

У третьому розділі «Трансформація від авангарду до неокласики» проведено детальний неупереджений аналіз архітектури Києва кінця 1920-х – початку 1950-х років. На підставі отриманих результатів зроблено висновок про спорідненість процесів, що протікали в архітектурі міста, з тенденціями в інших авторитарних країнах Європи з зазначенням тотожностей та унікальних особливостей.

У підрозділі «Стильові переходи в архітектурі кінця 1920-х - 1930-х років: причини та наслідки» автором розглянуто визначальні для міста й регіону об'єкти провідних майстрів, що творили на київських теренах в міжвоєнний період (рис. 3). Зокрема, досліджено приклади архітектури київського авангарду: кінофабрику Всеукраїнського фотокіноуправління (1926–1928) В. М. Рикова, КРЕС ім. Сталіна (1926–1930) М. П. Парусникова, ресторан «Динамо» (1932–1934); Єврейський театр з поетапними змінами проекту до завершення (1932–1935–1939) (перехід від конструктивізму до неокласики), будинок установ № 2 (1930-1934) за кресленнями Головного проекту (конструктивізм з елементами стрімлайну) та ЦУМ (1936-1939) (пізній конструктивізм з елементами постконструктивізму); житлові комплекси по вул. Інститутській № 15–17 (1936–1937), № 19–21 (1939–1941) та житловий будинок командного складу Київського військового округу (1936–1937) архітектора Й. Ю. Каракіса (пізній конструктивізм з елементами постконструктивізму); перша черга Роліту В. Г. Кричевського і П. Ф. Костирка (1932 –1934) (постконструктивізм). Також проаналізовані приклади неокласики в забудові: будинок Наркоматів УРСР архітекторів І. О. Фоміна і П. В. Абросімова (1938) та будинок Верховної Ради В. Г. Заболотного (1939).

В центральній частині Києва майже не представлена архітектура часів конструктивізму, якщо порівнювати його з іншими великими містами України, особливо Харковом. Однак основні тенденції авангарду знаходили відображення в ключових об'єктах промислової забудови міста та житлового фонду. Тісний зв'язок архітектурно-мистецьких пошуків з розвитком інженерної індустрії, широке застосування нових матеріалів та передових технологій (з тих, що були доступні у СРСР постреволуційного періоду), чіткий взаємозв'язок форми та функції, образне вирішення як продовження внутрішнього наповнення – програмні засади конструктивізму та раціоналізму в київській та радянській архітектурі. Промислова, виробнича архітектура являє яскраві приклади гармонійних, композиційно завершених об'єктів, що стали основою розвитку індустріальної забудови 1950-х, яка тяжіла до функціоналізму.

Між тим, глибинні соціокультурні трансформації, що відбуваються на початку та в середині 30-х років ХХ сторіччя, екстраполюються на зміну офіційного курсу архітектури від авангарду до неокласики.

З поверненням столиці з Харкова у 1934 році, в місто приходить нова хвиля забудови, індукована потребами партійної еліти. Правлячі кола ініціюють підсилення ролі неокласичних тенденцій в загальній творчій

ПЕРЕДУМОВИ, ЩО СФОРМУВАЛИ ЗАБУДОВУ КИЄВА НА ПОЧАТОК 1920-Х РОКІВ

1. ІСТОРИЧНО-СФОРМОВАНЕ РАЙОНУВАННЯ, ЩО СКЛАЛОСЯ ВПРОДОВЖ БАГАТЬОХ СТОЛІТЬ;
2. ВУЗЛОВА ЗАБУДОВА НАВКОЛО ОКРЕМИХ МОНАСТІРІВ, ЦЕРКОВ ТА ІНШИХ САКРАЛЬНО-РЕЛІГІЙНИХ ЦЕНТРІВ, ЯК МІСТОВИДНИХ ДОМІНАНТ ДОРЕВОЛЮЦІЙНОГО МІСТА;
3. СКЛАДНИЙ РЕЛЬЄФ ЗІ ЗНАЧНИМИ ПЕРЕПАДАМИ ВИСОТ;
4. НИЗИННІ ТЕРИТОРІЇ, ЩО ЗАЗНАВАЛИ ПЕРІОДИЧНОГО ПІДТОПЛЕННЯ;
5. ПРОБЛЕМНІ ГЕОЛОГІЧНІ УМОВИ;
6. ВІДСУТНІСТЬ НЕОБХІДНОЇ КІЛЬКОСТІ МОСТІВ ТА ПЕРЕПРАВ НА ЛІВІЙ БЕРЕГІ;
7. СТАТУС МІСТА ЯК РЯДОВОЇ ПРОВІНЦІЇ В ВЕЛИКІЙ ЦЕНТРАЛІЗОВАНІЙ ІМПЕРІЇ (ДО 1934 Р.).

**ПРОМИСЛОВА
АРХІТЕКТУРА**

М. П. ПАРУСНІКОВ,
Г. П. ГОЛЬЦ,
А. К. БУРОВ,
КРЕС ІМ. СТАЛІНА,
1926-1930 РР.

**ГРОМАДСЬКА
АРХІТЕКТУРА**

П. Ф. АЛЬОШИН
ПЕРШИЙ БУДИНОК
РАДЯНСЬКОГО ЛІКАРЯ,
1926-1930 РР.

І. Ю. КАРАКІС
ЄВРЕЙСЬКИЙ ТЕАТР, ПЕРШИЙ ВАРІАНТ
1932 Р.

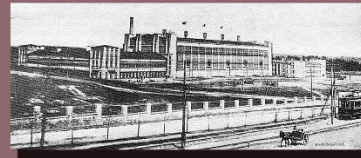
І. Ю. КАРАКІС
ЖИТЛОВИЙ КОМПЛЕКС
ПО ВУЛ. 25 ЖОВТНЯ, 15-17
1935-1937 РР.

В. Г. КРИЧЕВСЬКИЙ,
П. Ф. КОСТИРК
БУДИНОК РОЛІТ,
ПЕРША ЧЕРГА
1932-1934 РР.

І. О. ФОМІН
БУДИНОК
НАРКОМАТІВ УРСР
1935-1938 РР.

В. М. РИКОВ
КИНОФАБРИКА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ФОТОКІНОУПРАВЛІННЯ (ВУФКУ),
1926-1928 РР.

Д. М. ДЯЧЕНКО

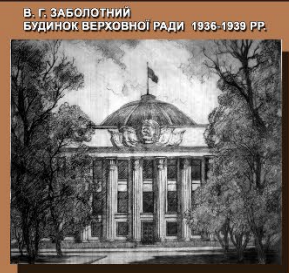
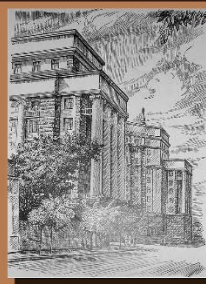

О. М. ВЕРБИЦЬКИЙ, П. Ф. АЛЬОШИН

О. В. ЩУСЕВ

КОНКУРС НА ЗАЛІЗНИЧНИЙ ВОКАЛ 1926 Р.

В. Г. ЗАБОЛОТНИЙ
БУДИНОК ВЕРХОВНОЇ РАДИ 1936-1939 РР.

УРЯДОВИЙ КВАРТАЛ

П. П. ХАУСТОВ
ГЕНЕРАЛЬНИЙ ПЛАН КИЄВА
1936-Р.

МІСТОВУДУВАННЯ

Рис. 3 Ключові об'єкти забудови Києва міжвоєнного періоду

картині. Однак, історичні ремінісценції, потрапляючи в потужне київське культурне поле, отримують унікальний розвиток, зумовлений майстерністю вітчизняних зодчих.

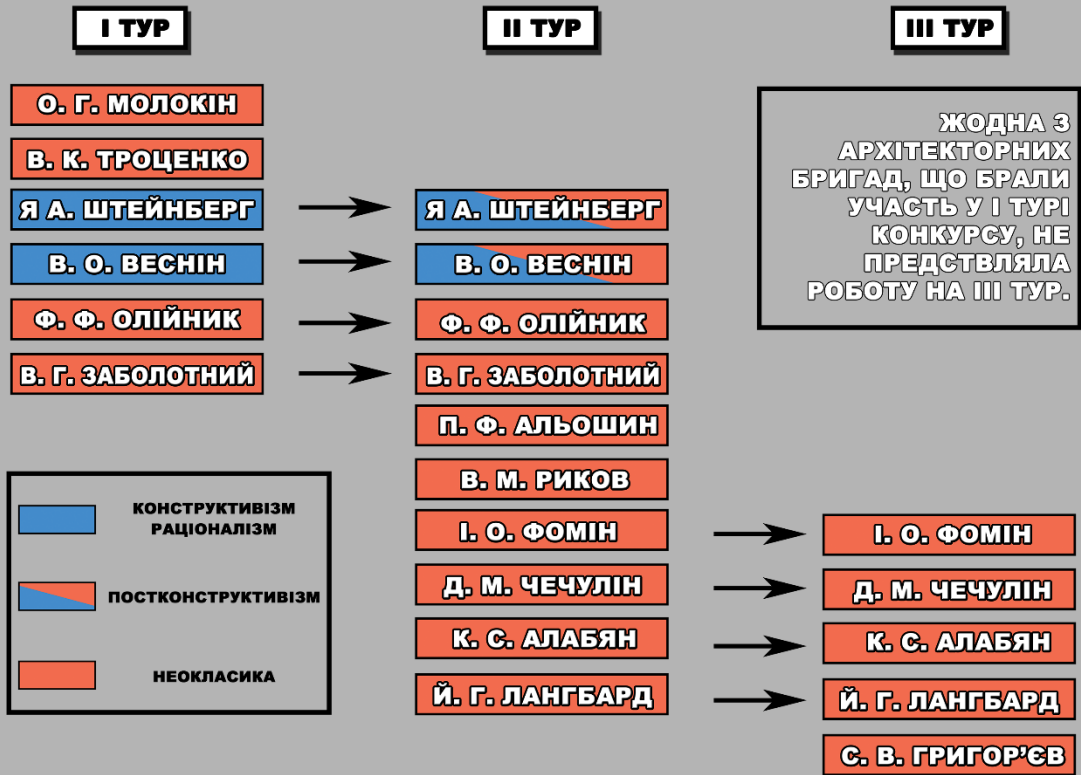
Ключовою архітектурно-політичною подією середини 1930-х років стає конкурс на забудову Урядового кварталу (1934-1935) (з подальшим розвитком у конкурсі на готель у межах кварталу 1939-1940 років). Програмне змагання, що концентрує на собі всі перипетії переходу архітектурно-мистецьких стилів епохи, розкриває внутрішню боротьбу течій та полістилізм (рис. 4). На прикладі конкурсу прослідковано зміну ключових критеріїв та вимог, що ставилися політичною елітою перед архітектором: від чистих та лаконічних конструктивних проектів кінця 1920-х, через надмасштабні ампірні споруди середини 1930-х до більш виважених та сорозмірних рішень кінця десятиліття. Зміни ті не були випадковими і виражають загальні тенденції у сприйнятті суспільства тих років: від гігантоманії та деякої гіпертрофії форм на контрасті з авангардним мистецтвом, притаманних ранньому етапу становлення сталінської диктатури, до більш продуманої та зваженої позиції зрілої неокласики.

Аналіз означеного змагання побудовано на порівняльному поетапному зіставленні представлених конкурсних пропозицій. Розглянуто ключові передумови до проведення конкурсу, 6 вимог, що висувалися урядовою комісією та 6 варіантів місцеположення, запропонованих архітектурними майстернями: Звіринецький варіант (арх. В. М. Нестеренко, А. Я. Зінченко); Печерський варіант (арх. М. І. Гречина, М. В. Холостенко, В. М. Онащенко); Липкинський варіант (арх. П. Ф. Альошин з колективом); варіант Пролетарського (Піонерського) саду (арх. В. Г. Заболотний); варіант «розсосередження» (арх. В. Г. Кричевський); Михайлівський варіант (арх. Й. Ю. Каракіс, П. Г. Юрченко). Послідовно проаналізовано 21 пропозицію, подану на три тури конкурсу (6, 10 і 5 проектів відповідно). Розглянуті роботи творчих колективів (бригад) під керівництвом К. С. Алабяна, П. Ф. Альошина, В. О. Весніна, С. В. Григор'єва, В. Г. Заболотного, Й. Г. Лангбарда, О. Г. Молокіна, Ф. Ф. Олійника, В. М. Рикова, В. К. Троценко, І. А. Фоміна, Д. М. Чечуліна, Я. А. Штейнберга.

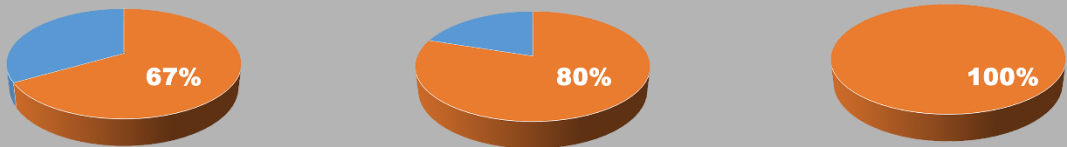
Три тури конкурсу, в яких взяли участь провідні зодчі УРСР та СРСР, представляють квінтесенцію домінуючих тенденцій в архітектурі Києва, України та СРСР середини 1930-х років, підсумовуючи кризовий злам течій та перехід від авангарду до неокласики.

Досліджено також подальший розвиток Урядового кварталу: конкурс на забудову готелю (1939-1940). Дане змагання було індуковане як пропагандистськими факторами: змінами в політичному керівництві; так і містобудівними чинниками - відділення від Урядової площі аванплощі для розв'язання логістичних проблем та зменшення масштабу плацу як тенденції

КОНКУРС НА ЗАБУДОВУ УРЯДОВОГО КВАРТАЛУ У М. КИЄВІ

ВІДСОТКОВЕ СПІВВІДНОШЕННЯ КОНКУРСНИХ ПРОЕКТІВ ПО СТИЛЯМ

ПЕРЕХІД КОНСТРУКТИВІЗМУ У ПОСТКОНСТРУКТИВІЗМ

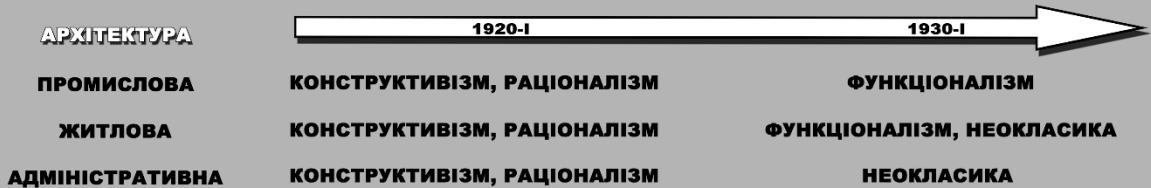
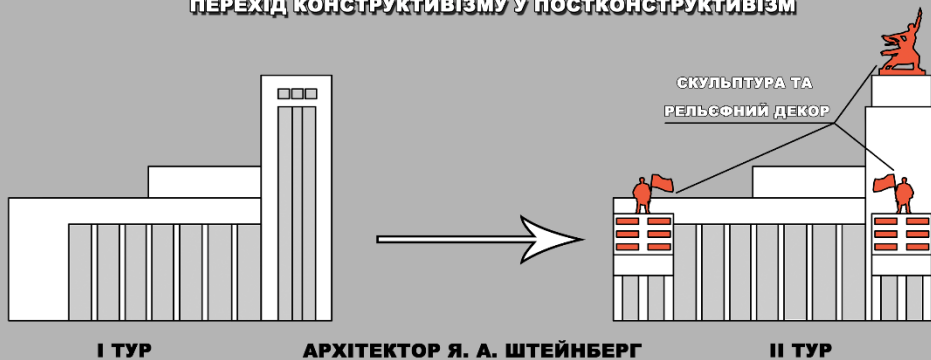

Рис. 4 Етапність переходу від авангардної до неокласичної архітектури на прикладі конкурсу на заудову Урядового кварталу 1934-1935 рр.

Три етапи розвитку неокласики

в забудові центральної частини Києва

	Середина 1930-х	Кінець 1930-х	Післявоєнний
Масштабність	Гігантоманія	Кореляція з відповідним зменшенням масштабу	Орієнтація на антропоморфний масштаб, зменшення пропорцій деталей та скульптури
Зразки (стильові орієнтири та прообрази)	Античний Рим, наполеонівська архітектура Санкт-Петербурзький ампір	Широка палітра зразків від античності до історичного мілітарного романтизму та еkleктики	Синтез пізнього ренесансу з українським бароко
Національні мотиви	Відсутні, табууються як «буржуазно-націоналістичні»	Відкрито не проявлені, хоча в деяких проектах відмічається вплив УАМ та історичні ремінісценції	Широке використання тезаурусу українського бароко з деякими елементами УАМ
Відношення до містобудівної ситуації та оточуючої забудови	Ігнорування	Кореляція попередніх напрацювань з урахуванням транспортних потоків	Інтеграція зі збереженням функційного розподілу та транспортних потоків
Зонування	Адміністративна та житлова забудова чітко розмежовані. Адміністративні споруди згруповані в Урядовий квартал	Адміністративна забудова доповнюється громадськими спорудами загального користування (готелем)	Житлова та адміністративна забудова не розділені, збільшення кількості громадських споруд у центральній частині міста

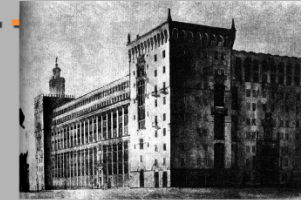
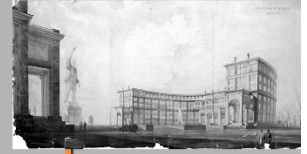

Рис. 5 Три етапи розвитку неокласики в забудові центральної частини Києва

до трансформацій всередині поля радянської неокласичної архітектури з поступовим відходом від гіперболізованої гігантоманії.

Архітектура Києва воєнного та повоєнного періоду. (1940 – перша половина 1950-х років аналізується на предмет ітерацій сталінського ампіру на прикладі київської забудови: порівняння конкурсу на відбудову Хрещатика (1944), з попередніми конкурсами міжвоєнного періоду. Були прослідковані основоположні тенденції поступової трансформації архітектурно-мистецького поля під впливом глобальних соціо-політичних зрушень, викликаних Другою світовою війною (рис. 5):

1. Відношення правлячих еліт до попередньої забудови та історичного досвіду в цілому;
2. Соціально-містоформуєча роль центральної частини міста та зменшення територіальних бар'єрів між елітою та пересічним населенням. Умовна гуманізація адміністративного центру;
3. Трансформація монументальної пропаганди з поступовим відходом від героїзованого масштабу та культу особистості;
4. Повернення народних та необарокових мотивів в архітектуру, як засіб національної ідентифікації та творчої самобутньої виразності.

Містобудівні, типологічні та художньо-декоративні особливості архітектури Києва першої половини ХХ сторіччя проаналізовані на прикладі організації містобудівного простору Києва. На основі розроблених планів реконструкції міста, наведено критичний аналіз робіт як безпосередніх учасників архітектурного процесу Києва означеного періоду, так і радянських і сучасних дослідників.

Відповідно до трансформації містоформуєчої функції проаналізовано послідовну зміну ключової містобудівної моделі Києва (рис. 6):

1. Релігійно-сакральний центр, з орієнтацією на паломництво і банківську діяльність;
2. Промислово-індустріальний вузол;
3. Адміністративна столиця з представницькою функцією та розміщенням керівного апарату республіки

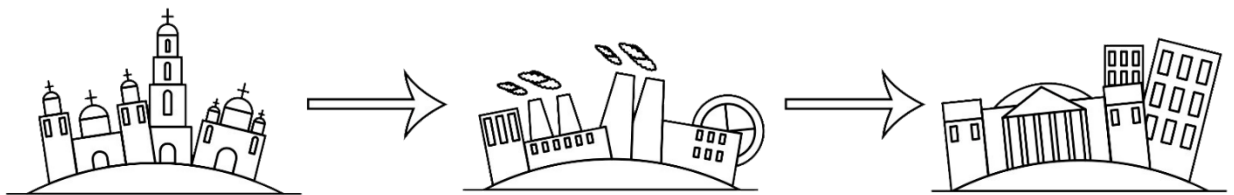

Рис. 6. Трансформація основної містоформуєчої функції Києва в першій половині ХХ ст.

Охарактеризовано здобутки і очевидні прорахунки запропонованих концепцій, дано критичну оцінку причинам, через які вони не були реалізовані в повному обсязі. Виявлено ключові типологічні та художньо-декоративні особливості київської архітектури кінця 1920-х– початку 1950-х років.

Міжнародний бекграунд архітектури кінця 1920 - кінця 1930-х років проявлений на зіставленні тенденцій вітчизняного та світового архітектурного досвіду. Останній розділений на «блоки» демократичних та авторитарних країн з означенням особливостей по кожній конкретній ситуації. Підтверджуючи тезу про спорідненість та близькість факторів впливу і, як наслідок, мистецької відповіді владним запитам в гітлерівській Німеччині та сталінському СРСР, виявлено основоположну відмінність в аналогічному полі архітектури фашистської Італії, пов'язану, з одного боку, з якісно іншим культурним «античним» бекграундом та більш лояльним відношенням влади до поля архітектури, з іншого. Під час зіставлення кварталу до Міжнародної виставки 1942 року з деякими дотичним проектами Урядового кварталу в Києві (зокрема концептами К. С. Алабяна) виявлено ряд тенденційних моментів та висунуте твердження про спорідненість італійської архітектури періоду не з неокласичними, а з постконструктивістськими візіями київської архітектури (друга конкурсна пропозиція бригади Весніних, перша черга Роліту Кричевського та ін.).

Також у підрозділі дотично до тенденцій в архітектурі Києва проаналізований відповідний поступ російської радянської архітектури, подальший розвиток Баугаузу за межами Німеччини, західноєвропейський модернізм, американський дезурбанізм на прикладі творчості Ф. Л. Райта (з зіставленням умов формування американських і радянських дезурбаністичних концепцій), Ар Деко у висотній архітектурі США та її вплив на висотні візії пізнього сталінського ампіру.

У результаті представленого порівняльного аналізу архітектури Києва міжвоєнного періоду, встановлено, що в умовах втрати та повернення столичного статусу місто здобуло свій винятковий стильовий набір об'єктів, що став характерним для всього довоєнного розвитку.

Стильові пошуки київських архітектурів міжвоєнного періоду отримують подальший розвиток у проекті реконструкції Хрещатика під керівництвом А. В. Добровольського (на основі проекту О.В. Власова з напрацюваннями О. О. Тація). Імплементация національних мотивів як декору до неокласичного каркасу є віддзеркаленням трансформацій всередині державної політичної вертикалі у повоєнний період. Порівнюючи два конкурси, ми відмічаємо певну гуманізацію тенденцій загальноміського планування, без виділення обособленої адміністративної частини з одночасною лібералізацією відношення до національних мотивів, передусім варіацій на тему українського бароко. Однак загальний базис післявоєнної неокласики залишається незмінним, проявляючи непорушність суті

авторитарної владної моделі. Мова не йде про повернення до українського модерну (або його «реабілітацію»).

1920–1950-і роки є прикладом культурного обміну, співпраці та взаємозбагачення мистецьких кіл Північної Америки, Європи та Радянського Союзу. Всі три творчі ареали утворюють цілісну картину розвитку, представлену зміною еклектики, історизму та модерну на авангардні течії конструктивізму, функціоналізму, раціоналізму, що є складовими віхами інтернаціонального стилю як глобалізованого явища.

Радянський Союз та нацистська Німеччина, на жаль, зазнають значного впливу цензури тоталітарних режимів, що деформує планомірний, історично-обумовлений розвиток мистецтва, віддаючи перевагу неокласичній та ампірній архітектурі і героїзованому реалізму в другій половині 1930-х років.

Перехід від авангарду до неокласики в умовах тоталітарних режимів був пов'язаний з репресіями, гоніннями та державним тиском. Однак цей процес не був явищем єдиномоментним – соціальні зміни всередині суспільства були значним підґрунтям для подібних зсувів. Певна частина майстрів ще до офіційної зміни стилів сама відходить на позиції неокласичної та ампірної архітектури, активно дискутуючи з провідними майстрами авангарду.

Таким чином, поворот вектору розвитку архітектури СРСР, як і нацистської Німеччини, був продиктований трансформаціями свідомості соціуму, як рефлексією перестановок у панівній верхівці. Отже, поступове згасання авангардної архітектури та перехід до неокласики були явищами закономірними і неминучими в умовах зазначених авторитарних систем. Державний тиск став агресивним каталізатором цього процесу.

Західна Європа та Північна Америка не пройшли через подібні перипетії тоталітарного суспільства, тому в них продовжувався поступовий розвиток архітектури авангарду, що виражається в численних течіях інтернаціонального стилю.

Доведено, що архітектура Києва була невід'ємною частиною загальносвітового мистецького поступу початку 1920-х – середини 1950-х, з глобальними ознаками стильових тенденцій, і одночасно винятковою національною самобутністю. Розвиток вітчизняної архітектури пройшов поступальний шлях від національно-адаптованого модернового історизму та авангардного конструктивізму до ампірної неокласики.

Четвертий розділ **«Еволюція архітектури від ампіру до радянського модернізму»** присвячений переходу від неокласичної архітектури до радянського архітектурного модернізму (в ключових проектах) та функціоналізму (в масовій типовій житловій забудові). Розділ містить аналіз соціального запиту, політичних тенденцій а також зіставлення робіт ключових дослідників означеного періоду та дискусії між ними.

Аналізуючи відхід від ампіру до функціоналізму, його причини, тенденції та наслідки, розглянуто три етапи відповідного переходу:

- 1) Початок 1950-х років. Внутрішня криза сталінської неокласики. Офіційний курс архітектури ще лишається незмінним, однак наростає процес внутрішньої критики, все частіше на сторінках професійної преси виходять статті про необхідність впровадження новітніх технологій, стандартизації, крупнопанельної збірки та ін.; перші виступи проти занадто дорогого декору.
- 2) 1955 р. - кінець 1950-х рр. Початок процесу переходу на нові принципи в архітектурі після виступів М. С. Хрущова та постанов по боротьбі з надмірностями; пошуки нових засобів виразності, спроби добудови незавершених проектів з меншою кількістю декору. Визначення нового офіційного курсу та спроби архітекторів «домовитися» з владною елітою стосовно необхідності деяких естетичних аспектів; «боротьба з надмірностями» чиновників на місцях. Результат – проекти, що змінюються прямо під час реалізації або лишаються незавершеними та недобудованими.
- 3) Кінець 1950-х – і до розпаду СРСР. Остаточний перехід архітектури від неокласики до радянського модернізму в найбільш значимих індивідуальних проектах та функціоналізму в масовій забудові. Вираження естетики та гармонії через комплексний підхід до забудови мікрорайонів та кварталів, а не окремих споруд та ансамблів. Тотальна типологізація будівництва, домінування інженерно-будівельної галузі над архітектурою. Можливість використання деяких декоративних елементів (переважно меншої вартості, ніж в попередню епоху) для ключових споруд.

Перший етап проілюстровано нереалізованим конкурсом на Триумфальну арку «На честь 300-річчя возз'єднання України з Росією» (1954). Другий етап проявляє перехідні тенденції на прикладі змін у реалізації власівського проекту по відбудові Хрещатика під керівництвом А. В. Добровольського в кінці 1950-х. Третій – серійним житловим будівництвом та реалізованою (Русанівка) та концептуальною (житловий експериментальний масив «Дарниця») забудовою лівого берегу Києва.

Проаналізовано та зіставлено дві основні тенденції критики відповідних подій, представлені з одного боку працями С.О. Хан-Магомедова й А. В. Іконнікова та Д. С. Хмельницького з іншого (рис. 7). На основі дослідження як мемуарів та праць очевидців, так і аналітики останньої чверті ХХ ст. та сучасності, ми приходимо до висновку, що обидві моделі тотожні в констатації факту директивного втручання влади в генезу радянської архітектури середини 1930-х років, однак по-різному трактують причини та наслідки постанови про «Про усунення надмірностей у проектуванні і будівництві». Зіставляючи вітчизняний досвід з закордонними аналогами (передусім архітектурою Італії та Німеччини) ми відмічаємо відповідність саме другій моделі розвитку для Німеччини та СРСР. Перший варіант більше властивий італійській післявоєнній архітектурі, що, на нашу думку, зазнавала

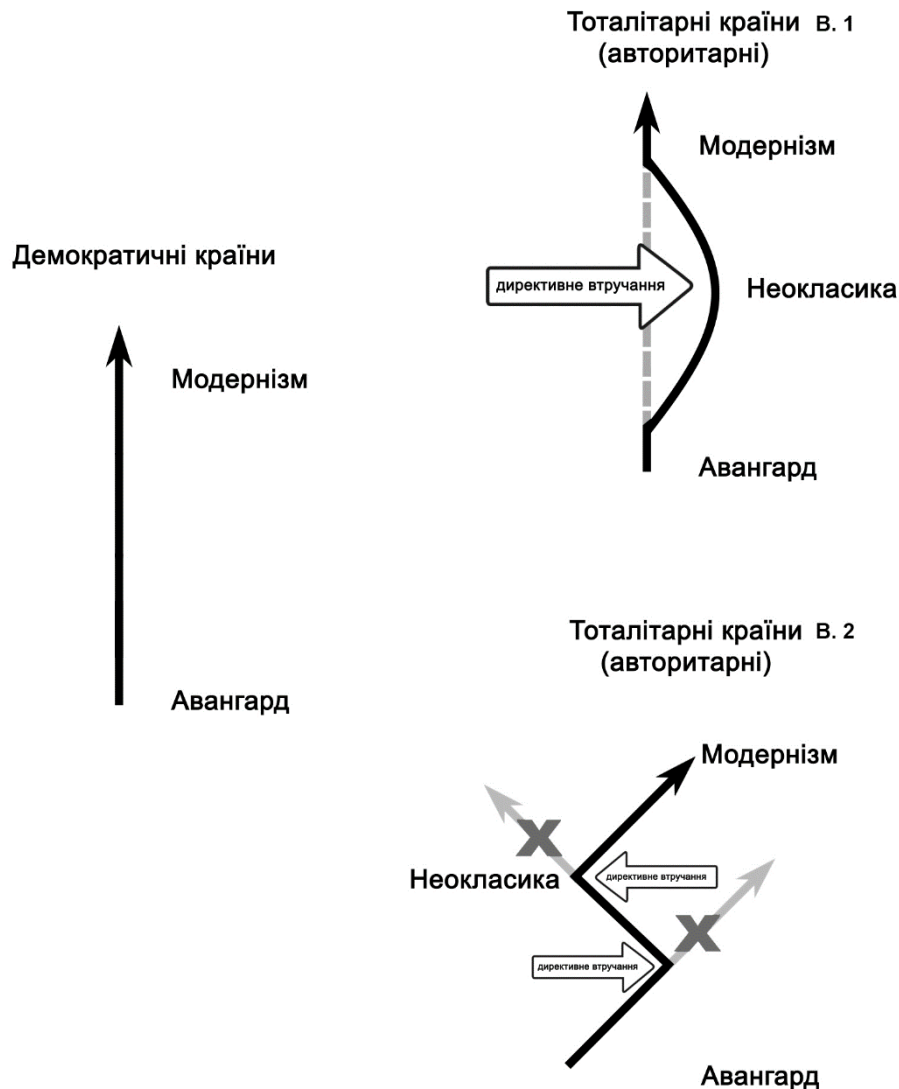

Рис. 7. Концепції переходу архітектури від авангарду до модернізму

значно меншого директивного втручання, що дозволило не протиставляти новітні тенденції попередньому досвіду.

Автором розглянуто взаємозв'язок архітектури з іншими видами мистецтв залежно від домінуючого стилю на прикладі монументальної пропаганди: кінця 10– початку 60-х років XX століття. Відстежено поетапний перехід від модерну та історизму, з синтетичним підходом до пластичних мистецтв, через конструктивізм та раціоналізм з домінуванням «чистої» інженерної думки до постконструктивізму, що зводить конструкцію до опоряджувального елемента, перетворюючи її на техніцистичний барельєф. Недовготривалий постконструктивізм переходить до неокласики з поверненням пластичних мистецтв як засобу виразності в архітектурі, поступовим наростанням ролі скульптури і переходом до стилю «Сталінського ампіру». Виразним прикладам протистояння постконструктивізму та сталінського ампіру виступають конкурсні пропозиції бригад під керівництвом Я.А. Штейнберга та В.О. Весніна до другого туру конкурсу на забудову

Урядового кварталу, що протиставляються пропозиціям Д. М. Чечуліна та К. С. Алабяна. Відхід від авторитаризму призводить до відходу від бароково-неокласичної пишності в бік певного компромісу між функціональною складовою та декором, що проявляється в супідрядженні пропаганди архітектурним формам (рис. 8):

- 1) Стрімкий пошук нових засад мистецтва після краху попередніх соціокультурних традицій суспільства, індукований революцією та визвольними змаганнями на уламках Російської імперії. Період характеризується постреволюційним романтизмом, запитом нової влади на радикально нове мистецтво, що протиставляється "царському" та "буржуазному" та відносною свободою креаторської думки, що обмежується лише політичним вектором, однак лишається вільною у засобах. Період маркований вкрай скрутним матеріальним положенням та відсутністю відповідної технічної бази (засобів реалізації).
- 2) Період радянської неокласики, так званий "Сталінський Ампір", що розділяється на два етапи - до та після Другої світової війни. Характерний значним зростанням тиску керівного апарату на мистецтво, репресіями та делегованими згори настановами стосовно вибору засобів вираження. Матеріальна база між тим стає надзвичайно потужною за рахунок активної зацікавленості влади у пропаганді (що йде в контрасті з реальним тяжким економічним положенням країни).
- 3) Етап після смерті Сталіна та XX з'їзду КПРС. Характерний різким зниженням ролі пропаганди в мистецтві, деякою, хоч і короткостроковою лібералізацією та залученням досвіду західних країн. Мистецтво значно менше обмежується в засобах вираження в порівнянні з попереднім періодом, зберігаючи, між тим, обов'язкову орієнтацію на предметність з застосуванням методу так званого соцреалізму. Матеріальні видатки на пропаганду приводяться у певну відповідність до реалій економічній ситуації в країні (значно скорочуються), пропаганда стає більш утилітарною у засобах виробництва.

Дослідження інтернаціональних паралелей в архітектурі 1940-х – 1950-х років розділене на блоки країн, що по результатам Другої світової війни підпали до орбіти впливу московської політичної еліти, тенденційно наслідуючи етапи вітчизняного архітектурного поступу (починаючи від сталінського ампіру); західноєвропейські країни; північноамериканський культурний регіон. До першого блоку відносяться мілітаристичні монументи, прив'язані до формування культу «перемоги» та «радянських воїнів-визволителів» (на приклад, меморіал полеглим радянським воїнам у Берліні, аналогічні пам'ятні комплекси в Празі, Будапешті, Пловдиві, Відні та ін.), забудова початку-середини 1950-х років у Варшаві (зокрема Палац культури і науки (ім. Сталіна) Л. Руднева 1952-1955, що виконаний в дусі так званих

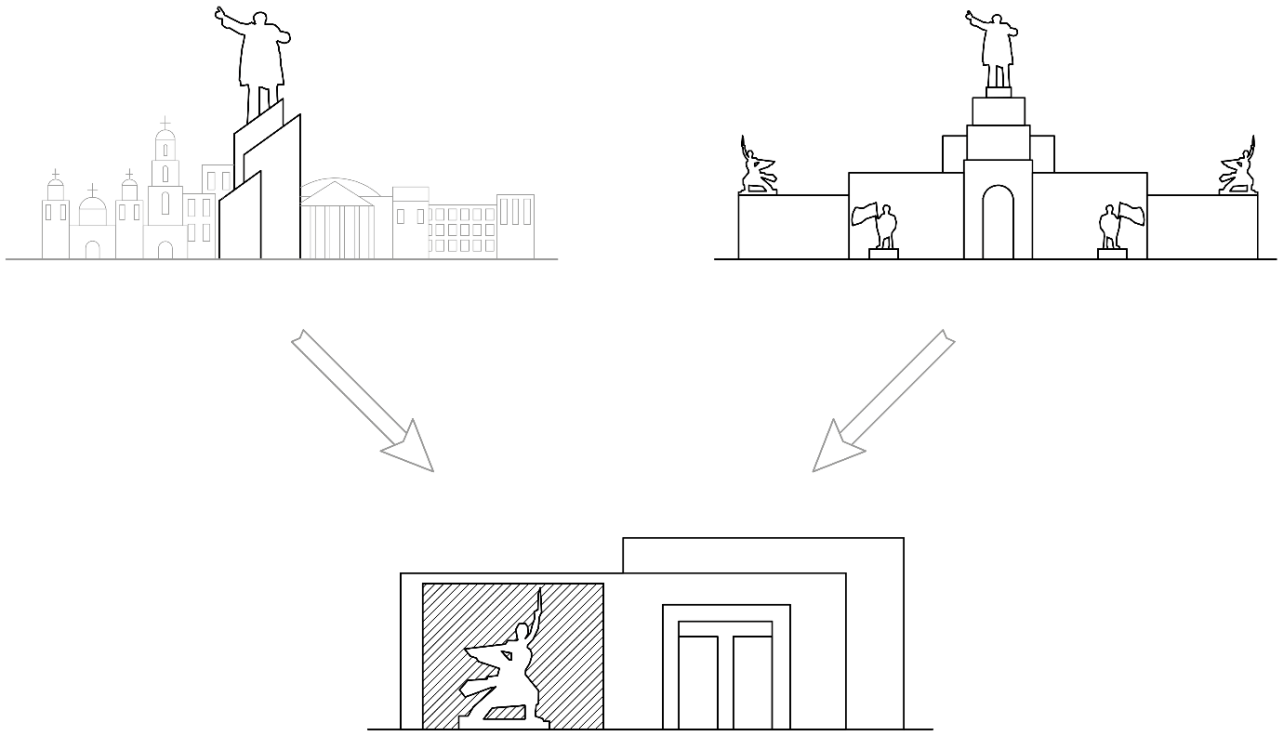

Рис. 8. Співвідношення архітектури та скульптури в монументальній пропаганді кінця 1910-х- початку 1960-х років.

«Сталінських висоток» Москви), забудова центральної магістралі Східного Берліну місцевими архітекторами під патронатом О. Власова.

Західна Європа представлена передусім житловою забудовою Ле Корбюзьє, що буде наслідуватися радянським модернізмом після відповідного переходу середини 1950-х та повернення вітчизняної архітектури в річище інтернаціонального стилю. Американський ареал розглянутий з одного боку з точки зору еволюції висотної архітектури від «будинків-тортів» у стилі Ар Деко до модерністичних хмарочосів Л. Міс ван дер Роє. Зазначені причини розвитку відповідної архітектури США та відсутності аналогічного попиту на неї в кінці 1950-х в Європі та СРСР. З іншого боку розглянуті маркерні приклади компактної житлової забудови мікрорайонами, зокрема Прюїтт-Айгоу М. Ямасаки, та проаналізований соціо-політичний та економічний фон, що призвів до провалу відповідного проекту в США на противагу вдалому використанню аналогічного підходу в Західній Європі та соціалістичних країнах.

У підрозділі «Трансляція історичного досвіду на сучасні забудову та планування Києва» на основі поетапного дослідження, аналізу проектів та пропозицій першої половини ХХ ст. (передусім по забудові Урядового кварталу та адміністративно-управляньських центрів), автор проводить аналогії до відповідних сучасних концептів, що пропонуються до реалізації архітекторами у ХХІ столітті. Аналіз історичного спадку з точки зору

дослідження не лише позитивного, але, передусім, негативного досвіду минулого століття з подальшою екстраполяцією на актуальну будівельну ситуацію є відносно новим для сучасної української архітектурної практики. Між тим, висувається теза про необхідність відповідного дослідження через значну подібність можливих перепон, що, за умови їх ігнорування, можуть призвести до аналогічних наслідків – часткової реалізації або повної нереалізації проектів. Акцентовані автором фактори ризику подаються з точки зору майже столітнього історичного досвіду, що проявляється не лише як факт створення, а й процесі подальшої експлуатації та відповідних містобудівних наслідків.

Виокреслюються три підходи до застосування історичного досвіду, що є притаманні сучасній архітектурно-будівельній ситуації в Києві: 1) реставрація, ревіталізація та адаптація автентичних об'єктів архітектурного спадку; 2) наслідування історичних образів або стилістичних ознак в новітній забудові – еkleктично-історичні варіації та імітація; 3) аналіз досвіду (передусім композиційного та містобудівного) проектів попередніх епох при сучасному проектуванні та будівництві.

Отже, відхід від неокласики, так званого сталінського ампіру, до радянського модернізму був стрімким процесом, що активізувався після постанови ЦК КПРС і Ради міністрів СРСР № 1871 «Про усунення надмірностей у проектуванні і будівництві». Однак першопричини даного переходу розпочалися за декілька десятиліть до того. Основним каталізатором означеної постанови та трансформації була житлова криза, що наростала від Жовтневої революції та значно посилилась після руйнувань Другої світової на фоні галопуючої індустріалізації та урбанізації. Внутрішньомистецьким стимулом до переходу був обмежений тезаурус неокласики, що не міг в повній мірі ефективно застосовувати провідні досягнення будівельної галузі та архітектурної науки. Політичним чинником виступив відхід від авторитарного культу особистості (при, в цілому, продовженні тоталітарного курсу) за результатами XX з'їду КПРС.

Означений перехід на деякий час легітимізував призупинені до того культурні зв'язки зі світовим архітектурним поступом, повернувши генезу вітчизняної архітектури на шлях загальносвітового модернізму – інтернаціонального стилю в архітектурі.

У перші роки після Другої світової війни національні мотиви в архітектурі, передусім українське бароко, знову переживають короткочасне відродження при відновленні зруйнованих міст (проект забудови Хрещатика під керівництвом А. Добровольського і т. д.), однак зв'язок з «національним міфом» вже практично знівельований – народно-історичні ремінісценції використовуються переважно в якості декору для універсальних неокласичних форм по всьому СРСР. Новий виток коренізації знов носить пропагандистсько-декоративний характер. Після означеної постанови від 1955 року архітектура України стає практично повністю уніфікованою і інтернаціональною.

Тимчасова лібералізація та легітимізація культурного обміну повертає радянську архітектуру на загальносвітовий шлях розвитку, привносячи ідеї та досягнення модернізму на вітчизняні терени. У другій половині 1950-х років архітектура Києва розвивалася паралельно з процесами, що протікали в західноєвропейському та північноамериканському культурних ареалах. Передусім тотожності простежуються в масовому типовому житловому будівництві. Порівняно з Європою у СРСР та країнах Варшавського договору (за винятком Польщі) приділялось значно менше уваги автентичному відновленню зруйнованої війною історичною забудови, виводячи на перший план нове будівництво. Передусім, на наш погляд, з ідеологічних міркувань.

Після означеної постанови в СРСР (як і Західній Європі) на деякий час майже згортається висотне будівництво з економічних причин. Зведення хмарочосів в стилістиці модернізму лишається економічно та технічно актуальним лише у США.

Монументальна пропаганда, як виражена через синтез архітектури та пластичних мистецтв міфотворча складова владного диктату, на прикладі Києва проходить від Жовтневої революції до 1960-х років складний шлях послідовних перетворень. Від першого етапу революційного піднесення та поривання з минулим, що формує радикальне молоде мистецтво, через реванш академізму і повернення до класичних канонів, до певного синтезу після падіння сталінського культу особистості від кінця 1950-х до самого розпаду СРСР, відомого під назвою «Радянський архітектурний модернізм».

ВИСНОВКИ

1. Науково обґрунтовано, уточнено та доповнено поняття «естетики» в архітектурі в аспекті понять «традиційної» та «академічної» архітектури, якими вони приймалися на початку ХХ століття – в хронологічних межах першого з означених в дослідженні переходів: від історичних ремінісценцій та модерну до авангардної архітектури. Доведено, що обов'язкова опора на певний рівень практичної реалізації зв'язує архітектуру «академічну» з «традиційною», що дозволяє говорити про використання в сучасній архітектурі досвіду й інструментарію, що походить від архітектури народної (зокрема, образного вирішення, функціонального розподілу та об'ємно-просторового зв'язку елементів). Констатуємо обірваний розвиток традиційної архітектури в Європі у ХХ столітті, відмічаємо значний вплив естетики традиційної архітектури на естетику архітектури сучасної.

2. Досліджено «винайдені» традиції як ключовий інструмент формування національного/наднаціонального міфополя, як системи цінностей та орієнтирів, що використовують етнічні та національні особливості (унікальні, або такі, що маркуються як унікальні для регіону) для самовизначення та легітимізації з метою досягнення певних привілеїв, означення автономії або, у випадку наднаціональних міфів (як комуністичний),

навпаки виправдання центристської політики. Означені «винайдені традиції» та «міфи» проявлені важливою складовою формування тезаурусу та стилістичної направленості київської архітектури на кожному з досліджуваних етапів її генези.

3. Проаналізовано складний та багатогранний процес відходу від історичних та еклектичних ремінісценцій в архітектурі Києва через Ар Нуво (як Український архітектурний модерн, так і інтернаціональні прояви експресивного та раціонального модерну) до авангардної радянської архітектури на фоні революційних змін та складних соціо-культурних трансформацій. Процес зміни проявлений не лише в полі архітектури та мистецтва, а поданий в сукупності з комплексом зовнішніх чинників та факторів, що безпосередньо впливали на означене поле. Проаналізований також зворотній процес впливу поля архітектури на соціальний макрокосм Києва.

4. Встановлено етапність переходу авангардної архітектури у неокласичну за результатами хронологічного опрацювання творчих здобутків провідних архітекторів Києва кінця 1920-х – середини 1950-х років. На підставі ґрунтовно дослідженої документації конкурсів на забудову Урядового кварталу та відбудови Хрещатика доведена ключова роль цих визначних архітектурно-мистецьких явищ, наділених символіко-сакральним та соціо-політичним змістом. На основі поетапного дослідження змагань, на яких були представлені концепти провідних майстрів СРСР, із зіставленням проектів та аналізом змін критеріїв та вимог, встановлені загальні тенденції зміни стилів, притаманні архітектурі Києва, України та СРСР означеного періоду. Досліджено поетапний перехід від авангардної до неокласичної архітектури в Києві (з декількома субетапами всередині процесу), викристалізований в рамках конкурсного змагання на забудову Урядового кварталу. Доведено, що відхід від раціоналізму та конструктивізму через постконструктивізм зі ствердженням домінації неокласики виступав природнім явищем ротації мистецьких стилів через зміну культурно-соціального підґрунтя. Однак, примусовий порядок впровадження неокласики правлячою елітою був впливовим каталізатором процесу, що розпочався і, фактично, став відповіддю на трансформацію сприйняття концепції перетворення макрокосму країни. На основі зіставлення двох конкурсів проявлені трансформації всередині сталінського ампіру з певною «лібералізацією» та «гуманізацією» останнього відповідно до змін соціально-політичних пріоритетів за результатами Другої світової війни. Висвітлено наростання ролі національних історичних варіацій, передусім українського бароко у післявоєнний період.

5. Доведено, що відхід від неокласики до радянського модернізму активізувався після постанови «Про усунення надмірностей у проектуванні і будівництві», однак першопричини даного переходу розпочалися за декілька десятиліть до того. Основною причиною означеної постанови та трансформації була житлова криза, що наростала від Жовтневої революції та значно

посилилась після руйнувань Другої світової на фоні галопуючої індустріалізації та урбанізації. Внутрішньомистецьким стимулом до переходу був обмежений тезаурус неокласики, що не міг в повній мірі ефективно застосовувати провідні досягнення будівельної галузі та архітектурної науки. Політичним чинником виступив відхід від авторитарного культу особистості (при, в цілому, продовженні тоталітарного курсу) за результатами XX з'їду КПРС.

6. Визначено, що монументальна пропаганда, як виражена через синтез архітектури та пластичних мистецтв міфотворча складова владного диктату, на прикладі Києва проходить від Жовтневої революції до 1960-х років складний шлях послідовних перетворень. Від першого етапу революційного піднесення та поривання з минулим, що формує радикальне молоде мистецтво, через реванш академізму і повернення класичних канонів, до синтезу в радянському архітектурному модернізмі після падіння сталінського культу особистості.

7. Встановлено унікальне місце архітектури Києва у радянському мистецькому полі. Виявлено як численні інтернаціональні та полікультурні зв'язки, кристалізовані у загальносоюзних конкурсних проектах та у розповсюдженій практиці участі майстрів з РРФСР, БРСР та ін. республік в забудові ключових об'єктів Києва, так і самобутню творчу традицію національного історично адаптованого модерну, виражену у творчості В. Г. Кричевського та Д. М. Дяченка, пошуки «формули міста» у проектах П. Ф. Альошина, Й. Ю. Каракіса й В. Г. Заболотного та ін. Відзначено роль національних традицій та особливостей у творчості провідних майстрів, що творили на теренах УРСР. На основі аналізу ключових об'єктів знакових архітекторів періоду у м. Києві, виявлено унікальні тенденції, будівельні традиції та містоформуючі, містобудівні особливості. Встановлено генезис походження та розвитку зазначених особливостей у рамках українського та радянського мистецтва. Усе це дозволило встановити приналежність архітектури міста до загальнорадянського генезису, водночас відзначаючи її ключову відмінність та винятковість.

8. На основі аналізу ключових об'єктів світової архітектури першої половини XX ст., доведено зв'язок та віднайдено паралелі між західноєвропейською, північноамериканською та радянською архітектурою. Виявлено стилістичні, концептуальні, ідеологічні та методологічні тотожності, прямі та опосередковані запозичення, що дозволяє стверджувати приналежність радянської та київської архітектури періоду до глобального стильового еволюційного поступу. На основі комплексного й цілісного дослідження встановлено винятковість та самобутність архітектури Києва 1900–1950-х, однак численні зв'язки, впливи, запозичення та тотожні мистецькі процеси, дозволяють стверджувати про архітектуру Києва як невід'ємну складову світового архітектурно-мистецького розвитку.

9. Виявлено цінність історичного досвіду для формування векторів розвитку та розробки сучасних містобудівних концепцій, в яких є нагальна

потреба в Києві початку ХХІ століття. На основі поетапного аналізу проєктів та пропозицій першої половини ХХ ст. (передусім по забудові Урядового кварталу в Києві, та генерального плану арх. П. П. Хаустова в цілому) автор проводить аналогії та акцентує фактори ризику для відповідних концепцій, що пропонуються до реалізації архітекторами сьогодення. Зокрема: питання утворення цілісного адміністративно-управлінського центру в умовах історично-сформованої міської забудови, що постало в Києві з початку ХХ століття, є досі не вирішеним в повній мірі. Підкреслено значення не лише позитивного, але й негативного досвіду забудови минулого століття, акумульованого та поданого в розрізі майже сторічної історичної перспективи, з подальшою екстраполяцією на актуальну будівельну ситуацію.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Марковський А. І. Від модерну до модернізму: три етапи архітектури Києва / Ін-т проблем сучас мистец. НАМ України; Київ. нац. ун-т будівництва та архіт. Київ: ФОП Лопатіна О.О., 2020. 320 с. ISBN 978-617-7533-68-8

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Марковський А. І. Синтез архітектури і пластичних мистецтв першої третини ХХ сторіччя : від модерну до соцреалізму. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ: КНУБА, 2014. Вип. 37. С. 29–37. ISSN 2077-3455

3. Марковський А. І. Особливості формування генерального плану Києва першої третини ХХ століття. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ: КНУБА, 2015. Вип. 41. С. 141–147. ISSN 2077-3455

4. Марковський А. І. «Формула міста» у творчості Павла Федотовича Альошина. Українська академія мистецтва : дослідн. та наук.-метод. пр. Київ: НАОМА, 2016. Вип. 25. С. 215–224. ISSN 2411-3034

5. Марковський А. І. Роль Дніпра у містобудівному каркасі Києва в історичному розрізі. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ: КНУБА, 2016. Вип. 46. С. 112–116. ISSN 2077-3455

6. Марковський А. І. Імплементация неокласичних тенденцій в архітектурі К. С. Алабяна: урядовий квартал в Києві. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ: КНУБА, 2018. Вип. 51. С. 73–81. ISSN 2077-3455

7. Марковський А. І. Пертурбація національних мотивів в архітектурі центральної України першої половини ХХ ст. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ: КНУБА, 2020. Вип. 56. С. 102–116. ISSN 2077-3455

8. Марковський А. І. Арка як символ тріумфу пануючої ідеології в архітектурі Києва 1930-х – 1950-х рр. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ: КНУБА, 2020. Вип. 57. С. 379–393. ISSN 2077-3455

9. Марковський А. І. Три етапи переходу від «сталінського ампіру» до модернізму на прикладі Києва. Містобудування та територіальне планування. Київ: КНУБА, 2020. Вип. 75. С. 249–261. ISSN 2076-815X

10. Марковський А. І. Паралелі німецької авангардної архітектури та забудови Києва. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ: КНУБА, 2020. Вип. 58. С. 302–313. ISSN 2077-3455

11. Марковський А. І. Стильові переходи в архітектурі Києва першої половини ХХ ст. Теорія та практика дизайну. Київ: НАУ, 2021. Вип. 1 (22). С. 63–70. ISSN 2415-8151

12. Марковський А. І. Локальна самотність та особливості архітектури Києва першої половини ХХ ст. Містобудування та територіальне планування. Київ: КНУБА, 2021. Вип. 76. С. 150–159. ISSN 2076-815X

13. Марковський А. І. Трансляція історичного досвіду в сучасне планування урядового центру Києва. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ: КНУБА, 2021. Вип. 60. С. 46-57. ISSN 2077-3455

Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних

14. Марковський А. І. Концепція естетики в архітектурі. «Традиційна» і «академічна» архітектура. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Львів: Львівська політехніка, 2018. Вип. 893. С. 79–86. ISSN 0321-0499. (Index Copernicus).

15. Markovskiy A. Transformation of paradigm in contest for the development of Kyiv city center in the 1930–1940s. Architectural Studies. Львів: Львівська політехніка, 2019. Vol. 5. N. 1. P. 46–52. ISSN 2411-801X. (Index Copernicus).

Статті у наукових фахових зарубіжних виданнях

16. Markovskiy A. I. Transformation of city-forming accents on the example of fortifications in the sacral part of Kyiv. Current issues in research, conservation and restoration of historic fortifications. Chelm, 2018. N.10. P. 87–91. ISSN 2544-6517

17. Markovskiy A. I. The image of fortifications in the Kyiv architecture at the first half of the 20th century. Current issues in research, conservation and restoration of historic fortifications. Chelm, 2019. N.11. P. 151–160. ISSN 2544-6517

18. Марковский А. И. Историзм в архитектуре Киева первой половины ХХ века. The European Journal of Technical and Natural Sciences. Vienna: Premier Publishing, 2020. Vol. 5/6. P. 6–9. ISSN 2414-2352. (Index Copernicus, Google Scholar)

19. Markovskiy A. I. Parallels in architecture of the interwar period in Kyiv and Rome. *Austrian Journal of Technical and Natural Sciences*. Vienna: Premier Publishing s.r.o, 2021. – Vol. 1-2. P 3-7. ISSN 2310-5607. (Google Scholar)

20. Markovskiy A. I. Streamline or constructivism: architecture of Kyiv in the late 1920s. *Austrian Journal of Technical and Natural Sciences*. Vienna: Premier Publishing s.r.o, 2021. – Vol. 3-4. P 3-7. ISSN 2310-5607. (Google Scholar)

Тези і матеріали наукових конференцій

21. Марковський А. І. Формування регіональної самобутності архітектури Києва першої половини ХХ ст. у етнокультурному контексті. Регіональна політика: історичні витоки, законодавче регулювання, практична реалізація : зб. наук. пр. Київ – Тернопіль: КНУБА, 2016. Вип. 2. Ч. 2. С. 66–71. ISBN 978-966-654-441-7

22. Марковський А. І. Традиційні мотиви в європейській архітектурі кінця 19 – першої третини 20 століття. Треті Платонівські читання: тези доп. міжнар. наук. конф. НАОМА. Київ: Фенікс, 2016. С. 57. ISBN 978-966-136-307-5

23. Марковський А. І. Традиційні мотиви в архітектурі кінця ХІХ – першої третини ХХ століття як інструмент національної ідентичності (на прикладі Фінляндії, Польщі та України). Ювілей НАОМА: шляхи розвитку українського мистецтвознавства : тези і матеріали доп. міжвуз. наук. конф. НАОМА. Київ: Фенікс, 2017. С. 118–119. ISBN 978-966-136-421-8

24. Марковський А. І. Зміна парадигми в оцінці архітектурних явищ на теренах України першої половини 20 століття. Четверті Платонівські читання: тези доп. міжнар. наук. конф. НАОМА. Київ: СПД Чалчинська Н. В., 2017. С. 58. ISBN 978-617-7530-08-3

25. Марковський А. І. Архітектурна школа КДХІ 1960-х років. Мистецтво Шістдесятників: традиції і новаторство: зб. тез доп. всеукр. наук.-практ. конф. НАМ України, НСХУ. Київ, 2017. С. 24–25.

26. Марковський А. І. Ітерація архітектури Києва через кризові злами першої половини ХХ ст. Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика: зб. наук. пр. Київ: КНУБА, 2018. Вип. 4. Ч. 2. С. 51–57. ISBN 978-966-206-124-6

27. Марковський А. І. Історична стилізація в архітектурі Європи та Північної Америки кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. Мистецтво України першої половини ХХ ст. у світовому контексті: зб. тез доп. міжнар. наук. конф. НАМ України, Академія живопису і каліграфії Китаю. Київ, 2018. С. 22–23.

28. Марковський А. І. Парадокс «академічності» авангарду в архітектурі. NONтрадиція: від Малевича до сьогодення: зб. тез доп. міжнар. наук. конф. НАМ України, City University of New York, Національний художній музей Республіки Білорусь. Київ, 2018. С. 49–50.

29. Марковський А. І. Концепт «наїву» в сучасній архітектурі. Наївне мистецтво і малярство України: зб. тез доп. всеукр. наук.-практ. конф. НАМ України. Київ, 2018. С. 19–20.

30. Марковський А. І. Проблеми лакун джерельної бази архітектурно-мистецького поля України ХХ ст. Шості платонівські читання: тези доп. міжнар. наук. конф. НАОМА, Київ, 2019. С. 105–106.

31. Марковський А. І. Трансформація неокласичної архітектури Києва під впливом Другої світової війни. Мистецтво на зламі: кризові моменти поступу: зб. тез доп. міжнар. наук. конф. НАМ України, City University of New York, Тбіліська державна академія мистецтв. Київ, 2019. С. 26–27.

32. Марковський А. І. Архітектура міфотворення – монументальні проекти міжвоєнного періоду. Культура. Мистецтво. Освіта. Актуальний полілог: зб. тез доп. всеукр. наук.-практ. конф. НАМ України, ПСМ НАМ України, ІК НАМ України, Київ, 2020. С. 66–68.

33. Марковський А. І. Культурологічні аспекти в архітектурі. Проблеми методології сучасного мистецтва та культурології: зб. тез. міжнар. наук. конф. НАМ України, ПСМ НАМ України, ІК НАМ України, Зеленогурський університет. Київ, 2020. С. 76–77.

34. Марковський А. І. Аналогії радянського постконструктивізму та архітектури міжвоєнної Італії. Восьмі платонівські читання: тези доп. міжнар. наук. конф. НАОМА, Київ, 2020. С. 106–107.

35. Марковський А. І. Історизм в київській архітектурі початку ХХ ст. Синтез мистецтв у сучасних соціокультурних процесах: зб. тез міжнар. наук. конф. НАМ України, Universität Leipzig, Institut für Musikwissenschaft, University of Basilicata, Zhejiang University Of Technology. Київ, 2020. С. 35–37.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

36. Марковський А. І. Від модерну до соцреалізму: синтез мистецтв в архітектурі Києва. Вісник Закарпатського художнього інституту. Ужгород: ЗХІ, 2014. Вип. 5. С. 48–51. ISSN 2409-3114

37. Марковский А. И. “Правда” и “ложь” в архитектуре Киева межвоенного периода. Prawda i kłamstwo. Problematyka. Interpretacje. Konteksty. Siedlce–Banska Bystrica, 2016 . N. 10. P. 529–542. ISSN 1897-1423. (Index Copernicus)

38. Марковский А. И. Создание и трансформация национального мифа в архитектуре Украины первой половины ХХ века. Национальные мифы в литературе и культуре : коллективная монография. Седльце, 2017. С. 133–142. ISBN 978-83-64415-97-5

39. Masrkovskiy A. I. Traditional motifs in the late 19th and early 20th century architecture of Norway, Finland and Ukraine as instruments of national identity. Rauland: Univ. College of Southeast Norway, Inst. of Folk Culture, 2017. 107 p.

40. Марковський А. І. Монументальна пропаганда в архітектурі Києва першої половини ХХ ст. Нарація «зображуване-глядач» у сучасному культурному просторі: колективна монографія. Київ: Інститут культурології НАМ України, 2019. С. 131–142. ISBN 978-966-2241-52-5

41. Марковський А. І. Трансформація традицій в архітектурі межі ХІХ-ХХ століть як інструмент національної ідентифікації. ІХ Міжнародний конгрес українців. Мистецтвознавство. Культурологія: зб. наук. ст. Київ: НАН України, 2019. С. 124–133. ISBN 978-966-02-8847-8

42. Markovskiy A. I. Historical reminiscences in the oeuvre of Dmitro Dyachenko 1910–1930s. 20th-century Ukrainian Art and Polish-Ukrainian artistic relations. Warszawa; Toruń, 2019. Т. VII. Р. 137–142. ISSN 2353–5709 ISBN 978-83-956228-7-8. (Index Copernicus)

АНОТАЦІЯ

Марковський А.І. Генезис архітектури Києва першої половини ХХ століття у світовому контексті. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора архітектури за спеціальністю 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури, Київський національний університет будівництва і архітектури, Міністерство освіти і науки України. Київ, 2021.

Дисертаційне дослідження послідовно аналізує ітерації в архітектурно-мистецькому полі Києва в залежності від соціо-політичних, культурних, економічних, технологічних та інших чинників, що мали безпосередній вплив на означену генезу. Креаторський поступ у місті подається як частина глобальних загальносвітових зрушень з виявленням унікальних особливостей та міжнародних паралелей і тотожностей у відповідних трансформаціях.

Дослідження є інтердисциплінарним та розгорнуте на перетині полів архітектури, мистецтвознавства та культурології, з залученням відповідних джерел, методів та понятійного апарату від кожного з них.

Генеза київської архітектури досліджується навколо трьох межових моментів, «криз», що ознаменували собою різку зміну вектору розвитку. Поетапно розглядаються перехід від історично-еклектичних ремінісценцій та Ар Нуво до авангарду; від конструктивізму та раціоналізму до радянської неокласики; від так званого сталінського ампіру до радянського архітектурного модернізму та функціоналізму. Дослідження передусім зосереджено саме на цих межових моментах, їх ролі, значенні та наслідках в архітектурі, мистецтві та культурі доби.

Окрім внутрішньомистецьких чинників проявлений вплив бекграунду, що за гіпотезою роботи і визначає означені моменти переломів. На кожному з етапів проаналізовані ітерації впливу народних традицій, українського бароко

та українського архітектурного модерну. Акцентовані маркери локальної культурної та національної самоідентифікації.

Уточнено поняття «естетики» в архітектурі стосовно понять «традиційної» та «академічної» архітектури; проявлені «живі» та «винайдені» традиції в архітектурно-мистецькому полі періоду.

На перетині архітектури та мистецтва проаналізовано вітчизняну монументальну пропаганду 1910-1960-х років, її формування та трансформації в залежності від означених переходів.

Активне використання першоджерел та архівних матеріалів спрямоване на створення незаангажованої, науково-виваженої системи координат, переозначення раніше відомого фактажу з точки зору парадигм сучасного українського архітектурознавства, мистецтвознавства та культурології. Важливою складовою дослідження є залучення маловідомих та невідомих архівних матеріалів, що знаходяться в обмеженому доступі, задля заповнення існуючих лакун.

В роботі вперше поетапно та послідовно розглянуті всі три перехідні періоди київської архітектури першої половини ХХ століття. Означений міжнародний контекст не лише в порівнянні Києву з закордонним досвідом, а й міжнародної ситуації – з вітчизняними здобутками.

Ключові слова: історизм, еkleктика, УАМ, Ар Нуво, конструктивізм, раціоналізм, неокласика, модернізм, функціоналізм, естетика, винайдені традиції, монументальна пропаганда.

АННОТАЦІЯ

Марковский А.И. Генезис архитектуры Киева первой половины ХХ века в мировом контексте. - Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора архитектуры по специальности 18.00.01 - теория архитектуры, реставрация памятников архитектуры, Киевский национальный университет строительства и архитектуры, Министерство образования и науки Украины. Киев, 2021.

Диссертационное исследование последовательно анализирует итерации в архитектурно-художественном поле Киева в зависимости от социально-политических, культурных, экономических, технологических и других факторов, которые имели непосредственное влияние на указанный генезис. Креаторський прогресс в городе подается как часть глобальных общемировых сдвигов с выявлением уникальных особенностей и международных параллелей и тождеств в соответствующих трансформациях.

Исследование является междисциплинарным и развернуто на пересечении полей архитектуры, искусствоведения и культурологии, с привлечением соответствующих источников, методов и понятийного аппарата от каждого из них.

Генезис киевской архитектуры исследуется вокруг трех пограничных моментов, «кризисов», ознаменовавших собой резкое изменение вектора развития. Поэтапно рассматриваются переход от исторически эклектичных реминисценций и Ар Нуво к авангарду; от конструктивизма и рационализма к советской неоклассике; от так называемого сталинского ампира к советскому архитектурному модернизму и функционализму. Исследование прежде всего сосредоточено именно на этих пограничных моментах, их роли, значении и последствиях в архитектуре, искусстве и культуре периода.

Кроме внутривидовых факторов проявлено влияние бэкграунда, что согласно гипотезе работы и определяет указанные моменты переломов. На каждом этапе проанализированы итерации влияния народных традиций, украинского барокко и украинского архитектурного модерна. Акцентированы маркеры локальной культурной и национальной самоидентификации.

Уточнено понятие «эстетики» в архитектуре относительно понятий «традиционной» и «академической» архитектуры; проявлены «живые» и «новоизобретенные» традиции в архитектурно-художественном поле периода.

На пересечении архитектуры и искусства проанализирована отечественная монументальная пропаганда 1910-1960-х годов, ее формирование и трансформации в зависимости от указанных переходов.

Активное использование первоисточников и архивных материалов направлено на создание незаангажированной, научно-нейтральной системы координат, переозначение ранее известного фактажа с точки зрения парадигм современного украинского архитектуроведения, искусствоведения и культурологии. Важной составляющей исследования является привлечение малоизвестных и неизвестных архивных материалов, находящихся в ограниченном доступе, для заполнения существующих лакун.

В работе впервые поэтапно и последовательно рассмотрены все три переходные периоды киевской архитектуры первой половины XX века. Указан международный контекст не только в сравнении Киева с зарубежным опытом, но и международной ситуации – с отечественными достижениями.

Ключевые слова: историзм, эклектика, украинский архитектурный модерн, Ар Нуво, конструктивизм, рационализм, неоклассика, модернизм, функционализм, эстетика, новоизобретенные традиции, монументальная пропаганда.

ABSTRACT

Markovskiy A. I. The genesis of Kiev's architecture in the first half of the twentieth century in a global context. — Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

The Dissertation on competition for a scientific degree of the Doctor of Architecture in specialty 18.00.01 – Theory of Architecture, Restoration of

Architectural Monuments. – Kyiv National University of Construction and Architecture, the Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2021.

The dissertation research consistently analyzes iterations in the architectural and artistic field of Kyiv depending on socio-political, cultural, economic, technological and other factors that had a direct impact on the specified genesis. Creative progress in the city is presented as part of global changes with the identification of unique features and international parallels and identities in the relevant transformations.

The research is interdisciplinary and developed at the intersection of the fields of architecture, art history and culturology, with the involvement of appropriate sources, methods and conceptual apparatus from each of them.

The genesis of Kiev architecture is studied around three boundary points, "crises", which marked a sharp change in the vector of development. The transition from historical and eclectic reminiscences and Art Nouveau to the avant-garde; from constructivism and rationalism to Soviet neoclassicism; from the so-called Stalinist Empire style to Soviet architectural modernism and functionalism is considered step by step. The research primarily focuses on these boundary points, their role, meaning and consequences in the architecture, art and culture of the era.

In addition to intra-artistic factors, the influence of the background is manifested, which, according to the hypothesis of the work, determines the designated turning points. At each stage, iterations of the influence of folk traditions, Ukrainian baroque and Ukrainian architectural art nouveau are analyzed. Markers of local cultural and national self-identification are emphasized.

The concept of "aesthetics" in architecture is clarified in relation to the concepts of "traditional" and "academic" architecture; "living" and "invented" traditions in the architectural and artistic field of the period are manifested.

At the intersection of architecture and art, the national monumental propaganda of the 1910s - 1960s was manifested, its formation and transformation depending on the marked transitions.

Active use of primary sources and archival materials is aimed at creating an unbiased, scientifically balanced coordinate system, re-assigning previously known facts from the point of view of paradigms of modern Ukrainian art history, architecture and cultural studies. An important component is to attract little-known and unknown archival materials that are in limited access to fill in existing gaps.

For the first time, all three transitional periods of Kyiv architecture of the first half of the 20th century are considered in stages. The international context is indicated not only in comparison with Kyiv's foreign experience, but also in the international situation with domestic achievements.

Keywords: historicism, eclecticism, UAM, Art Nouveau, constructivism, rationalism, neoclassical, modernism, functionalism, aesthetics, invented traditions, monumental propaganda.